

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Kostel Nanebevzetí Panny Marie
v Mariánských Lázních**

Martina Baxová

Mariánské Lázně 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

v Mariánských Lázních

Martina Baxová

Vedoucí práce:

PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D Th.D

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Mariánské Lázně 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Mariánské Lázně, květen 2020

.....

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, Ph.D za odborné vedení, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za podporu.

.....

Obsah

1 ÚVOD	1
2 ROLE KLÁŠTERA TEPLÁ PŘI VZNIKU MĚSTA MARIÁNSKÉ LÁZNĚ	4
3 SAKRÁLNÍ STAVBY NA ÚZEMÍ MARIÁNSKÝCH LÁZNÍ	8
3.1 Nejstarší dřevěná kaple	8
3.2 Výstavba nové kaple	9
4 STAVBA KOSTELA NANEBVZETÍ PANNY MARIE	11
4.1 Příprava stavby	11
4.1.1 Kancléř Metternich a jeho role při schvalování plánů kostela	12
4.1.2 Kopule kostela	14
4.1.3 Zahájení stavby.....	15
4.1.4 Výstavba kostela.....	18
4.1.5 Slavnostní vysvěcení kostela	21
5 DOPLŇOVÁNÍ MOBILIÁŘE KOSTELA, OPRAVY	24
6 DUCHOVNÍ SPRÁVA KLÁŠTERA TEPLÁ	29
6.1 Vznik farnosti Mariánské Lázně	29
6.2 Farnost Mariánské Lázně do 2. světové války	30
6.3 Dění ve farnosti po roce 1945	31
6.4 Kazatelská činnost.....	34
6.5 Bohoslužby	35

7 ZÁVĚR	39
8 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	42
8.1 Pramenné zdroje	42
8.2 Literatura.....	43
8.3 Internetové zdroje	44
9 RESUMÉ	46
10 PŘÍLOHY.....	1
Příloha č. 1 – Tepelští opaté	2
Příloha č. 2 - Mariánskolázeňští faráři	4
Příloha č. 3 - Vývoj návštěvnosti Mariánských Lázní v letech 1815-1940	5
Příloha č. 4 - Obrazové přílohy	6

1 ÚVOD

Nejvýznamnější sakrální památku Mariánských Lázní představuje kostel Nanebevzetí Panny Marie tvořící nejen dominantu Goethova náměstí, ale i celých Mariánských Lázní. Přestože se jedná o velice významnou stavbu, o samotném kostele nebylo napsáno příliš mnoho prací. Většina autorů se omezila na prostý historicko-stavební popis. Za nejucelenější práci lze považovat článek Richarda Švandrlíka, bývalého ředitele Městského muzea v Mariánských Lázních a amatérského badatele, který téma římskokatolického kostela zpracoval pro svůj časopis „Hamelika“.¹ Prakticky v nezměněné podobě, avšak s přeházenými odstavci, je možné celý článek dohledat na jeho webových stránkách.² Švandrlík se snažil ve své práci obsáhnout problematiku kostela v širším kontextu, bohužel Švandrlík je známý svou volnou prací se zdroji a vykazuje dílčí nepřesnosti. Jeho práce je neocenitelná při základním zkoumání, ale chce-li se badatel věnovat tématu podrobněji, musí Švandrlíkovu práci podrobit přezkoumání.

Cílem mé práce nebyla jen historická deskripce vzniku této církevní stavby, ale na základě studia převážně primárních zdrojů jsem se chtěla pokusit zachytit historii kostela až do současnosti a zařadit ji do celkového kontextu religiozního života v regionu.

V první části práce jsem se věnovala klášteru v Teplé a jeho roli při vzniku Mariánských Lázní. Bez kláštera Teplá by vznik Mariánských Lázní byl velmi obtížný vzhledem k nedostupnosti mariánskolázeňských pramenů původně ležících v hlubokých, neprostupných, bažinatých lesích, jejichž zpřístupnění si vyžádalo značné finanční prostředky. Ve druhé části jsem zmapovala všechny sakrální stavby na území Mariánských Lázní, co vedlo k jejich vzniku i zániku. Třetí část jsem věnovala problematice stavby kostela. Snažila jsem se zjistit, proč si opat Heinl vybral ke spolupráci konkrétní umělce, a zda mezi nimi byla nějaká spojitost. Položení základního kamene a slavnostní konsekrace kostela byly dva zásadní momenty při výstavbě kostela. Provedením komparace obou událostí bylo možné zjistit, co mají obě události

---

¹ ŠVANDRLÍK, Římskokatolický děkanský kostel, *Hamelika*, 8/1997 z 10. 9. 1997, s. 4

² Text je k dispozici online na https://www.hamelika.cz/?cz_rimskokatolicky-dekanky-kostel,127

společného a čím se liší. Opat Heinl čelil mnoha problémům a je otázka, zda potíže se schvalováním vizuální podoby kostela nemají souvislost s kancléřem Metternichem. Ve čtvrté části práce jsem se zaměřila na opravy a doplňování mobiliáře kostela, neboť každá stavba se v čase proměňuje, a zároveň je možné ukázat, jak společenský, historický či kulturní vývoj ovlivňuje i zdánlivě neměnný prostor kostela. Také jsem chtěla vyvrátit Švandrlíkovo tvrzení, že oltářní obraz je kopií Tizianovy Assumpty. V poslední kapitole jsem se zabývala duchovní správou, kterou pro Mariánské Lázně po většinu času vykonával klášter Teplá. Zkoumala jsem se vliv kláštera na farnost Mariánské Lázně a život ve farnosti v proměnách času.

Vycházela jsem především z pramenných zdrojů z knihy *Kronika Mariánských Lázní 1786-1855* od Johanna Nepomuka Felbingerera a z farní kroniky *Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrrer Erasmus Biersbach*. Felbingerova kronika pokrývá období let 1786–1855 a v roce 2008 vydalo Městské muzeum Mariánské Lázně ve spolupráci s nakladatelstvím Scriptorium přepis kroniky vč. všech ilustrací v česko-německé verzi. Je psána velmi úsporně, většinou ve formě datum a stručný popis události. Jejím velkým přínosem jsou Felbingerovy kresby zachycující budovy Mariánských Lázní i okolí. Používala jsem ji především jako doplňkový a ověřovací zdroj. Nejhodnotnějším zdrojem informací byla farní kronika, do roku 1945 psána v němčině, od roku 1945 v češtině, v letech 1962-1968 v latině. Kronika je psána zpětně a pokrývá tak období od roku 1528 až do roku 2013. Součástí česky psané části kroniky jsou i soupisy kaplanů, katechetů v české škole, katechetů v německé škole, českých farářů a administrátorů a českých kaplanů. Tyto soupisy jsou bohužel jedinou částí kroniky, která se v současnosti aktualizuje. Farní kronika svou podrobností představuje nesmírně cenný zdroj informací. Zaznamenané události v období, ve kterém se obě kroniky překrývají, se víceméně doplňují a nejsou mezi nimi až na výjimky větší rozpory. Největší difference týkající se zahájení stavby kostela Nanebevzetí Panny Marie, jsem se pokusila v práci objasnit.

Slavnostní položení základního kamene byla pro Mariánské Lázně zcela zásadní událost, o čemž svědčí i tiskem vydaný popis celé události V. Pešiny *Slavné položení základního kamene k farnímu chrámu Páně v Mariánských Lázních*. V této krátké

brožurce je téma položení základního kamene zpracováno velmi podrobně a přináší mnoho nových a dosud nepublikovaných detailů.

Zajímavou prací o kostele je stať Jindřicha Vybírala *Johann Gottfried Guttensohn: Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních* vyšlá ve sborníku s názvem *Chvála ciceronství*. Vybíralův přínos tkví především v práci s tepelskými anály, díky nimž přinesl nové objasňující a doplňující informace.

V neposlední řadě jsem čerpala z internetových stránek Státního archivu v Plzni www.portafontium.cz, kde jsou k dispozici kroniky Tepelského kláštera, ale i matriky Mariánských Lázní, do nichž jsem v případě nutnosti nahlížela. Veškerá sekundární literatura byla volena s ohledem na získání kontextových informací.

2 ROLE KLÁŠTERA TEPLÁ PŘI VZNIKU MĚSTA MARIÁNSKÉ LÁZNĚ

Z pohledu města Mariánské Lázně je existence kláštera v Teplé zcela zásadní, protože klášter Teplá se významnou měrou podílel na vzniku i na dalším rozvoji Mariánských Lázní. Lze zcela s určitostí říci, že bez kláštera Teplá by město nevzniklo a nezískalo svůj věhlas.

Území dnešních Mariánských Lázní přináleželo klášteru Teplá založenému blahoslaveným Hroznatou někdy během let 1191–1197, jako součást dispenzu od papeže za neúčast na kruciátě.³ Prvním opatem, který začal významnějším způsobem využívat území budoucích Mariánských Lázní, byl opat Rajmund II. (1688-1724). Mezi lety 1706–1708 nechal přestavět hospodářský dvůr na zámeček s hospodářskou částí pojmenovaný Hamrnický dvůr.⁴ Přestavbu provedl stavitel Kryštof Diezenhofer a polír Wolfgang Braunbock.⁵ Zámeček sloužil převážně řeholním kanovníkům z Tepelského kláštera, kteří se zde, převážně během májových slavností, podrobovali lázeňské léčbě, ale zároveň zde mohli pobývat bezplatně i nemocní z chudých vrstev.⁶

K prvnímu komerčnímu využívání mariánskolázeňských pramenů došlo za opata Jeronýma Xavera Ambrose (1741-1767), kdy klášter Teplá začal vyrábět odpařováním dnešního Křížového pramene⁷ Glauberovu sůl.⁸ Na podnět konvrše Damiana Schulze byla sůl podrobena chemické analýze, která potvrdila léčivé účinky. Premonstráti získanou sůl prodávali pod obchodním jménem Sal Teplensis. Prodej byl velmi úspěšný, Sal Teplensis byla vyvážena i do zahraničí a díky tomu vzrostl zájem lékařské odborné

---

³ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*. 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, s. 138-139. ISBN 80-7021-418-X.

⁴ Objekt je v současnosti v dezolátním stavu.

⁵ Zámek Hammerhof (s hospodářským dvorem). *NPÚ: Památkový katalog*. [online]. [cit. 15. 11. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/zamek-hammerhof-s-hospodarskym-dvorem-17950512>.

⁶ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach*. Mariánské Lázně, 1859–2013, s. 3.

⁷ Ve farní kronice je uvedena poznámka, že Damian Schulz nechal postavit poblíž pramene dřevěný kříž, který dal pramenu jméno – Křížový pramen. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 4.)

⁸ Síran sodný i dnes využívaný v lékařství, velké množství Glauberovy soli obsahují např. prameny Glauber I. – IV. ve Františkových Lázních. Své jméno sůl nese po Johannu Rudolfu Glauberovi, který ji jako první vyrobil. Glauberově soli se přezdívalo sal mirabilis. Minerál dekahydrát síranu sodného nese jméno mirabilit.

veřejnosti o mariánskolázeňské prameny. Lékař Jan Josef Zauschner napsal v roce 1766 o třech z nich⁹ disertační práci.¹⁰

Další důležitý krok k rozvoji Mariánských Lázní učinil opat Heřman Trautmadsdorf (1767-1789), bývalý kvestor kláštera. Roku 1780 povolil dvěma svým poddaným – Antonu Fischerovi a Wenzlu Hammerovi – stavbu domků poblíž Křížového pramene. Téhož roku jmenoval klášterním lékařem Jana Josefa Nehra. Lékařství vystudoval Nehr na náklady kláštera a náplní jeho práce byla i péče o mariánskolázeňské prameny, ke kterým pravidelně chodíval, odebíral z nich vzorky a studoval je. Zde však Nehrova úloha při rozvoji Mariánských Lázní ani zdaleka nekončila. Dr. Nehr nechal mezi lety (1804-1807) postavit na své náklady nedaleko Křížového pramene dům „U zlaté koule“ se čtrnácti pokoji a jako první lékař začal léčit pacienty mariánskolázeňskými prameny.¹¹ Svou lékařskou autoritou zaštitil léčivé účinky pramenů, což zvýšilo důvěryhodnost lidí k léčivým pramenům. Nehr také napsal o mariánskolázeňských pramenech knihu s názvem *Beschreibung der minerallischen Quellen zu Marienbad*¹² a tato práce zásadním způsobem přispěla k rozšíření povědomí o mariánskolázeňské léčivé vodě.¹³

Roku 1790 byl jmenován tepelským opatem Ambrosius Schmidt (1790-1791), řeholní kanovník ze Strahovského kláštera. Schmidt nebyl řádně zvoleným opatem, ale byl dosazen císařskou vládou Josefa II. Možná i proto se jeho jméno neobjevuje na oficiálním seznamu opatů tepelského kláštera na webových stránkách kláštera.¹⁴ Za opata Schmidta došlo k úpravám Křížového pramene, okolí pramene bylo odvodněno a samotný vývěr byl nově obložen. Opat Schmidt také udělil povolení Isaku

---

⁹ Dnešní Ambrožovy prameny. Prameny nesou jména opata Jeronýma Ambrosia, a jak se zmiňuje farní kronika, jméno dal pramenům právě Dr. Zauschner ve své disertační práci. (*Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad*, s. 4.)

¹⁰ *Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad*, s. 4.

¹¹ Tamtéž, s. 4-6.

¹² Tuto knihu vydalo v roce 2013 Městské muzeum Mariánské Lázně pod stejnojmenným názvem v české i německé verzi.

¹³ Dr. Jan Josef Nehr je považován za jednoho ze tří zakladatelů Mariánských Lázní.

¹⁴ Klášter Teplá – přehled tepelských opatů. *Klášter premonstrátů Teplá*. [online]. Tato skutečnost však neunikla Švandrlíkovi, který opata Schmidta na svých webových stránkách uvádí, viz odkaz https://www.hamelika.cz/?cz_seznam-opatu-klastera-tepla,112

Kohnhauserovi k postavení mlýna a pily. Aby byla zajištěna duchovní služba rozrůstající se osady, nechal klášter postavit blízko Křížového pramene malou kapli.¹⁵

Dalším opatem, který se na rozvoji oblasti dnešních Mariánských Lázní podílel, byl opat Raymond Hübl (1791-1801). Do úřadu byl uveden v lednu roku 1791 a téhož roku byl s jeho souhlasem postaven v Mariánských Lázních vůbec první lázeňský dům, jehož součástí byly čtyři koupelny.¹⁶ To byl důležitý krok ke zvýšení komfortu lázeňských hostů, neboť do této chvíle se museli všichni lázeňští hosté ubytovávat v okolních vesnicích a ráno pěšky docházet k pramenům a večer od pramenů zase odcházet. Koupelny také poskytovaly lázeňským hostům více soukromí.

Za opata Chrysostoma Pfrognera (1801-1812) došlo k významnému posunu v rozvoji Mariánských Lázní. V roce 1807¹⁷ započal opat Pfrogner se stavbou prvního lázeňského domu patřícího přímo klášteru v Teplé. Dům byl dokončen roku 1808 a téhož roku, na přímluvu opata Pfrognera, dostalo místo jméno Mariánské Lázně podle jednoho z pramenů - Mariina pramene.¹⁸ Do Mariánských Lázní se začali stěhovat další obyvatelé. Prvním krokem k osamostatnění Mariánských Lázní, přináležejících v té době k obci Hamrníky,¹⁹ bylo ustanovení úřadu obecního rychtáře. Stalo se tak v roce 1809 a prvním rychtářem se stal krejčí Franz Seidl. Samostatnou obcí se Mariánské Lázně staly o tři roky později, v roce 1812, v té době stálo v Mariánských Lázních už třináct budov.²⁰

Za skutečného zakladatele Mariánských Lázní je však považován sekretář Chrysostoma Pfrognera a pozdější opat Karel Kašpar Reitenberger (1812-1827). Ještě ve funkci sekretáře dokončil odvodnění území Mariánských Lázní, nechal opravit jímání do té doby známých pramenů a nad nimi postavit jednoduché pavilony. Uvědomil si, jak je důležité zajistit spojnici s okolním světem a nechal vybudovat první silnici. Náklady byly financovány z části výnosů z tepelského panství. Jako opat zafinancoval i realizaci

¹⁵ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 5.

¹⁶ Po smrti Josefa II. nastoupil na český trůn Leopold II. a ten vrátil klášteru právo vlastní volby opata.

¹⁷ Tedy ve stejném roce, kdy dr. Nehr dostavěl svůj dům „U zlaté koule“.

¹⁸ Podle farní kroniky dostal pramen jméno podle obrázku Panny Marie zavěšeného na strom stojící poblíž pramene. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 4)

¹⁹ Dnes vilová čtvrť patřící k Mariánským Lázním.

²⁰ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 6-7.

parkové úpravy Mariánských Lázní provedenou zahradním architektem Václavem Skalníkem.²¹ Chápal důležitost pro lázně nezbytné estetické koncepce dávající celému prostoru harmonický celek. Reitenberger také podal r. 1817 českému zemskému guberniu žádost o získání statutu veřejných lázní pro Mariánské Lázně, který Mariánské Lázně obdržely 6. listopadu 1818 dekretem č. 7976.²² Získáním statutu veřejných lázní došlo k oficiálnímu potvrzení léčivosti mariánskolázeňských minerálních vod. Proti Reitenbergerovi se však začaly objevovat kritické hlasy, které vyústily až v Reitenbergerově nucené rezignaci na svou funkci, opuštění kláštera Teplá a odchod do premonstrátského kláštera v rakouském Wiltenu, kde také dožil. Stalo se tak dne 23. října 1827, na základě příkazu císaře Františka I.²³ Premonstráti skládají slib *stabilitas loci* a nemohou proto opustit domovský klášter na základě vlastního rozhodnutí, z toho vyplývá, že averze spolubratří vůči Reitenbergerovi musela být skutečně značná. Není bez zajímavosti, že Farní kronika informuje pouze o rezignaci opata Karla Kašpara Reitenbergera bez dalších podrobností²⁴ a ani kronika Tepelského kláštera nepřináší o moc více informací.²⁵ Vypadá to, že příčinou Reitenbergerova pádu byla vizitace, která dopadla v Reitenbergerův neprospěch.²⁶

---

²¹ Oficiálně se uvádí, že Mariánské Lázně mají tři zakladatele – opata tepelského kláštera Karla Kašpara Reitenbergera financujícího rozvoj Mariánských Lázní, Dr. Jana Josefa Nehra prvního lékaře využívající mariánskolázeňské prameny a zahradního architekta Václava Skalníka tvůrce dodnes zachovaného parkového vzhledu Mariánských Lázní.

²² *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 7-8.

²³ FELBINGER, Kronika města Mariánské Lázně, s. 22.

²⁴ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 12.

²⁵ *Liber Memorabilium Parochiae Canonica Teplena inscipiens ab Institutione ejusdem ab Anno 1787. 1787-1835*, s. 325.

²⁶ BRANDL, B. *Abt Karl Reitenberger der Gründer Marienbads*. Mariánské Lázně: Theodor Hanika. 1930, s. 71.

3 SAKRÁLNÍ STAVBY NA ÚZEMÍ MARIÁNSKÝCH LÁZŇÍ

Mariánské Lázně vždy byly kosmopolitním městem. Do lázní přijížděli návštěvníci z různých společenských vrstev, ale i různého náboženského vyznání. Na půdě malého lázeňského města mělo své zastoupení pět různých církví. Ještě na počátku 20. století zde měli svůj kostel římskí katolíci, pravoslavní, evangelíci a anglikáni a stávala zde i židovská synagoga, ovšem ta byla vypálena během tzv. křišťálové noci 9. na 10. listopadu 1938 a zbyla z ní pouze proluka mezi domy č. p. 166/62 a 159/60.

3.1 Nejstarší dřevěná kaple

První sakrální stavbou na území Mariánských Lázní, o níž se farní kronika zmiňuje, byla malá kaple postavená roku 1790.²⁷ Podnět k výstavbě kaple dal sekretář premonstrátského kláštera v Teplé Salesius Wirnitzer, opatem schvalujícím stavbu byl Ambrosius Schmidt (1790-1791). Hrázděná kaple byla zakončena malou zvonící se zvonem a zasvěcena Panně Marii, k níž chovají premonstráti velkou úctu.²⁸ Kaple stávala vpravo od Křížového pramene, přirozeného centra Mariánských Lázní, poblíž dnešní Masarykovy ulice, jak dokládá malba z roku 1814.²⁹ Dle farní kroniky však byla kaple slavnostně vysvěcena až v r. 1808.³⁰ Mariánské Lázně v té době spadaly pod brodský vikariát a z tohoto důvodu byl světícím duchovním okrskový vikář a farář z Brodu.³¹ Kaple byla roku 1820 zbourána.³² Proč se tak stalo, kroniky neuvádí. Nelze zcela vyloučit možnost statického narušení dřevěné konstrukce kaple, ale s největší pravděpodobností se tak stalo kvůli nedostatečné kapacitě stavby. Ve farní kronice se uvádí, že návštěvnost Mariánských Lázní během lázeňské sezóny v roce 1815 dosáhla 187 osob, roku 1817 to bylo již 235 osob a v roce 1820 se počet návštěvníků zvýšil na

²⁷ Švandrlík datuje výstavbu kaple do roku 1789 a tímto rokem je také uveden celý odstavec ve farní kronice. Nicméně přímo k textu o kapli je tužkou dopsán letopočet 1790. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 6)

²⁸ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 5, 8 a 9.

²⁹ Viz Příloha č. 4 – Obrazové přílohy - 1 Nejstarší hrázděná kaple.

³⁰ Taková časová prodleva by mohla poukazovat na to, že zde stávala další stavba. Ovšem farní kronika při svěcení kaple explicitně zmiňuje Salesia Wirnitzera: „*Im Jahre 1808 wurde die vom Stiftssekretär P. Salesius erbaute Kapelle...*“ (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 7)

³¹ Dnešní Brod nad Tichou, obec ležící 15 km od Mariánských Lázní.

³² *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 9.

520 osob.³³ Z výše uvedených dat je patrné, že lázeňští hosté rok od roku přibývali a zcela jistě přibývali i obyvatelé Mariánských Lázní. Se získáním statutu veřejných lázní v roce 1818, se dal další nárůst hostů i obyvatel předpokládat a pro ně bylo třeba zajistit duchovní službu.

3.2 Výstavba nové kaple

Pro výstavbu nové kaple bylo vybráno nové místo tak, aby kaple tvořila dominantu lázeňského centra Mariánských Lázní a vhodným způsobem zapadala do parkové úpravy navržené Václavem Skalníkem. Kaple byla postavena poblíž dnešní kolonády Rudolfova a Karolinina pramene, skoro ve středu Mariánských Lázní.³⁴ Se stavbou se začalo 17. dubna 1820 za opata Karla Kašpara Reitenbergera (1812-1827) a celá kaple byla postavena velice rychle. Už o necelý měsíc po zahájení stavby, 14. května 1820, byla v kapli sloužena první mše svatá. Svěcení kaple však proběhlo až o měsíc později 17. června 1820.³⁵ Hlavním celebrantem byl probošt pražské Metropolitní kapituly sv. Víta Franz Caroli.³⁶ Kaple byla s největší pravděpodobností zasvěcena Panně Marii Nanebevzaté, neboť po povýšení této kaple na farní kostel je v kronice zmínka o pouti v kapli konané 15. srpna 1838.³⁷ Kaple se dočkala drobných úprav a vylepšení, 2. července 1823 byly na kapli umístěny hodiny vyrobené ze železa a 26. října 1825 došlo k výměně oltáře, 14. května 1826 byl do kaple přidán boční oltář a nainstalován pozitiv.³⁸ V kapli bylo tedy možné sloužit zpívané bohoslužby doprovázené varhanami.

³³ Ve farní kronice se u údajů z roku 1815 a 1817 objevuje slovo „Kurgäste“, avšak u údaje z roku 1820 se objevuje slovo „Partein“. Na zadní straně Kurlistů se stejná čísla u let 1815 a 1817 vážou ke skupinám nikoli k jednotlivcům. Pravděpodobně zde kronikář Biersbach udělal chybu. Místo skupin uvedl lázeňské hosty. Skutečných návštěvníků tedy bylo reálně víc. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 7.)

³⁴ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 2 Mariánské Lázně v roce 1839.

³⁵ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 34.

³⁶ Bývalý kanovník litoměřické kapituly.

³⁷ Farní kronika píše, že 15. srpna 1838 proběhla v kapli povýšené na farní kostel slavnostní poutní mše. Poutě se konají buď v den zasvěcení kostela anebo v den svátku patrona kostela (15. srpna se slaví nanebevzetí Panny Marie). První mše po založení farnosti Mariánské Lázně proběhla v kapli povýšené na farní kostel 18. června 1838, první mše v kapli po postavení proběhla 14. května 1820, vysvěcení kaple se událo 17. června 1820. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 18, FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 34.)

³⁸ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 39-41.

Problém s nedostatečnou kapacitou kaple se po čase opět objevil. Proto opat Adolf Koppmann (1828-1835) přistoupil k významnější přestavbě kaple. Během realizace došlo k přístavbě lodi a podstatným způsobem tak byla navýšena kapacita kostela. Z prostoru původní kaple se stal presbytář.³⁹ Stavební práce započaly v září roku 1834⁴⁰ a během nich byla kaple opatřena novým zvonem a byla vyměněna kazatelna. Zvětšením kaple vznikla nutnost pořídit do kostela nové kostelní lavice a také nástroj schopný obsáhnout celý prostor, proto došlo i k nákupu nových varhan.⁴¹ Přestavěná kaple byla 24. května 1835 slavnostně vysvěcena opět biskupským vikářem a farářem z Brodu tentokrát Josefem Felbingerem.⁴²

Už o necelý rok později došlo k dalším úpravám v interiéru kaple vedoucí ke zvýšení majestátnosti a důstojnosti celého prostoru. Nový opat, Melchior Mahr (1836-1842), nechal provést freskovou výmalbu presbytáře a postříbit hlavní oltář. Práci provedl malíř původem z Tirschenreuthu Kryštof Maur Fuchs, který pro klášter vykonával další malířské práce nejen v klášteře,⁴³ ale i v nově postaveném Tepelském domě v Mariánských Lázních.⁴⁴

1. července 1843 byla kaple povýšena, v souvislosti se vznikem samostatné mariánskolázeňské farnosti, na farní kostel. V září téhož roku došlo k výměně křtitelnice, na jejíž výrobu byl použit hadec z lomu u Mnichova⁴⁵ a o měsíc později byl založen hřbitov a jeho správa byla přiřazena k farnímu kostelu.⁴⁶ Pro hřbitov bylo vybráno místo zcela mimo obec, nikoli poblíž farního kostela, jak bývalo zvykem. Důvodů mohlo být více. Poloha farního kostela ležícího v centru Mariánských Lázní, dále charakter celého místa, kdy do lázní jezdili lidé kvůli uzdravení nikoli umírání, a také obava z případného znečištění pramenů. Není možné ani opominout hrubé narušení Skalníkovy koncepce parkové úpravy, ke které by došlo, pokud by byl hřbitov založen poblíž kostela a také závažné narušení dalšího urbanistického rozvoje Mariánských

³⁹ Nebo také kněžiště, nikoli oltářiště, jak píše Švandrlík

⁴⁰ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 53.

⁴¹ Co se stalo s původním pozitivem, není známo.

⁴² *Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad*, s. 13.

⁴³ Fuchs pro klášter Teplá namaloval také fresku v kapitulní síni, viz <http://www.klastertepla.cz/hroznatova-akademie/prohlidky-a-expozice.html>.

⁴⁴ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 57, 58.

⁴⁵ Česká obec ležící 16 km od Mariánských Lázní.

⁴⁶ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, 84, 85.

Lázní. Založení hřbitova bylo důležitým krokem pro obyvatelé Mariánské Lázně i pro samotné město. Lidé byli pohřbíváni v obci, ve které žili, na hřbitově měly uloženy ostatky svých příbuzných a tento fakt mohl přispívat ke zmírnění fluktuace obyvatelstva a k prohloubení vazeb obyvatel na danou lokalitu.

4 STAVBA KOSTELA NANEVZETÍ PANNY MARIE

4.1 Příprava stavby

Se stoupající návštěvností Mariánských Lázní vyvstal již potřetí problém s nedostatečnou kapacitou stávajícího kostela.⁴⁷ Zároveň se vzrůstající prestiží lázeňského města narůstal i požadavek na důstojnou chrámovou stavbu. Otázka výstavby nového kostela se stala prioritou nejen pro opata Melchiora Mahra (1836-1842), ale i pro jeho nástupce Mariana Heinla (1843-1867). Heinl přemýšlel jakého architekta oslovit, obrátil se proto s žádostí o radu na svého přítele Jakuba Beera velmistra řádu křížovníků s červenou hvězdou a ten mu doporučil mnichovského architekta Johanna Gottfrieda Guttensohna, v té době pobývajícím v Čechách a vyučujícím architekturu na malířské akademii v Praze.⁴⁸ Heinl nemarnil čas. Stavební pozemek, na němž měl kostel stát, byl velmi rychle schválen guberniálním viceprezidentem hrabětem Robertem Salm-Reifferscheidem a ještě na podzim roku 1843 byly dovezeny žulové bloky plánované do základů kostela⁴⁹ odstřelené ze skalního masivu ležícího v lese poblíž silnice na Karlovy Vary.⁵⁰

Guttensohn pracoval velice rychle, roku 1843 byl osloven a roku 1844 se začalo se stavbou kostela. Navrhl jedinečnou oktogonální stavbu se dvěma věžemi v průčelí, půlkruhovou apsidou na východní straně⁵¹ a čtyřmi vchody orientovanými na čtyři světové strany. Kostel se zcela vymyká tehdejšímu stavebnímu stylu. Jak upozorňuje

⁴⁷ V roce 1828 navštívilo Mariánské Lázně během lázeňské sezóny 1526 hostů, o 10 let později to bylo už 2350 hostů. V počtech návštěvníků nejsou započítány kratší než osmidenní pobyty. Viz Příloha č. 3.: Vývoj návštěvnosti v Mariánských Lázních.

⁴⁸ VYBÍRAL, Johann Gottfried Guttensohn. In: *Chvála ciceronství*, s. 193, 194.

⁴⁹ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 19.

⁵⁰ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 85.

Vybíral, tvarem stavby připomíná baptisteria v severní Lombardii či Toskánsku a zároveň obsahuje prvky *Rundbogenstilu* projevující se převážně ve vzhledu oken a tvarování říms. Přesto se nejedná o pouhou nápodobu, Guttensohn dokázal navrhnout svébytnou stavbu. Vybíral se ve své stati dále zamýšlí nad důvodem atypičnosti Guttensohnova řešení. Zamítá vysvětlení Heřmana Tyla⁵² o skryté symbolice odkazující na stavby na Východě z počátků mariánského kultu a přiklání se ke zcela praktickému vysvětlení. Kostel se stavěl do existující zástavby. Guttensohn podpořen opatem Heinlem bral v potaz urbanistické řešení Mariánských Lázní a z něj při projektování stavby vycházel, zároveň chtěl, aby se na nevelký prostor dnešního Goethova náměstí vešla stavba schopná pojmout dostatek osob. Konstrukce osmibokého kostela všechny tyto požadavky, na rozdíl od klasické obdélníkové stavby, splňovala.⁵³ Guttehsohn dokázal stavbu citlivě a s respektem zasadit do okolí zástavby tak, aby vytvořila dominantu celého města, a přitom nenarušila prostor již existujícího náměstí, a to i přesto, že v té době se jednalo o nejvyšší stavbu v okolí.⁵⁴ Podle Adama Hnojila je Guttensohnova realizace kostela chápána jako „nejčistší ukázka tzv. „rundbogenstilu“ v Čechách.“⁵⁵ Opat Heintl se nebál experimentovat, dal Guttensohnovi možnost svobodného uměleckého vyjádření a z této spolupráce vzešla stavba zcela atypická pro českou provenienci 19. století.

4.1.1 Kancléř Metternich a jeho role při schvalování plánů kostela

Kníže Klement Václav Lothar von Metternich Winneburg Beilstein und Ochsenhausen byl majitelem nedalekého zámku Kynžvart.⁵⁶ Jeho panství zasahovalo až k dnešnímu Lesnímu prameni, bezprostředně tak sousedilo s premonstrátskými pozemky, na nichž stojí Mariánské Lázně. Z dochovaných pramenů víme, že se Metternich o Mariánské Lázně aktivně zajímal a také, že v Mariánských

---

⁵¹ Apsida slouží jako sakristie.

⁵² Heřman Josef Tyl (1914-1973) opat tepelského kláštera, vězněný v uranových lágrech a autor krátké práce „Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních“.

⁵³ VYBÍRAL, Johann Gottfried Guttensohn. In: *Chvála ciceronství*, s. 195-198.

⁵⁴ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha - 3 Kostel Nanebevzetí Panny Marie kolem roku 1870.

⁵⁵ HNOJIL, A. Josef Max Sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách, Praha: 2008, s. 71.

⁵⁶ Zámek Kynžvart je od Mariánských Lázní vzdálen necelých dvanáct kilometrů.

Lázních vlastnil několik objektů. V roce 1829 zde byl poprvé na lázeňském pobytu, v roce 1831 nechal vykopat základy nové pošty, v roce 1833 odkoupil dům „U dubu“, který později nechal přestavět a přejmenovat na „Poštovní dům“, vlastnil také „Kynžvartský dům“.⁵⁷ O spojitosti Metternicha a výstavby kostela se zmiňuje farní kronika:

„Pläne wurden an der damaligen Staatskanzler und Minister Fürst Metternich nach Wien gesendet der als Nachbar Marienbads sich für der Neubau sehr interessierte.“⁵⁸

Farní kronika dále popisuje, že plány posuzovali i vídeňští architekti a jimi bylo doporučeno, aby se místo dvou věží v průčelí postavila jedna věž za presbytářem. Opat kláštera Teplá přepracování plánů z finančních důvodů odmítl a vyjednal si pomoc při získání povolení ke stavbě dle původních plánů u zemského správce arcivévodý Štěpána Habsbursko-Lotrinského.⁵⁹ Vybíral upřesňuje a říká, že hlavním kritikem navrhovaných dvou věží kostela byl přednosta stavebního úřadu Pietro Nobile, který také přišel s návrhem postavit místo dvou věží pouze jednu zvonici u presbytáře.⁶⁰ Podle standardního postupu měly být plány zaslány k posouzení na stavební úřad do Vídně, je tedy možné, že oněmi vídeňskými architekty, zmiňovanými ve farní kronice, byl myšlen stavební úřad ve Vídni. A zde se nabízí spojitost mezi kancléřem Metternichem a stavebním úřadem. Přednosta stavebního úřadu Pietro Nobile byl vídeňským architektem italského původu, který mimo jiné provedl v letech 1821-1833 klasicistní přestavbu metternichovského zámku Kynžvart, při níž však nedostal možnost svobodného uměleckého vyjádření, neboť kancléř Metternich do Nobileho plánů často zasahoval a přestavba Kynžvartu tak byla výrazně ovlivněna samotným Metternichem.⁶¹ Vztah mezi oběma muži lze nazvat velmi úzkým až přátelským. Vystává tedy otázka, zda nebyl Nobile při rozhodování ovlivněn samotným kancléřem Metternichem. Farní kronika zcela jasně říká, že kancléř Metternich plány na výstavbu viděl. Bohužel jednoznačnou odpověď se nepodařilo nalézt. Role kancléře Metternicha tak zůstává

⁵⁷ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 46, 48, 50, 53.

⁵⁸ *Gedenkbuch der Pfarrr Marienbad*, s. 19.

⁵⁹ *Gedenkbuch der Pfarrr Marienbad*, s. 19, 20.

⁶⁰ VYBÍRAL, Johann Gottfried Guttensohn. In: *Chvála ciceronství*, s. 194.

⁶¹ Zámek-Kynžvart. *NPÚ*. Dostupné z: <http://previous.npu.cz/sights/zamek-kynzvart/>

nejasná. Vezmeme-li však v potaz předchozí spolupráci s přednostou stavebního úřadu Pietrem Nobilem a Metternichovu potřebu zasahovat do Nobileho plánů při přestavbě zámku Kynžvart tak, aby přestavba odpovídala Metternichově estetickému cítění, a přidáme-li k tomu Metternichův aktivní zájem o dění na sousedním tepelském panství a jeho absenci při slavnostním položení základního kamene, a v neposlední řadě i s ohledem na Metternichovo známé konzervativní smýšlení, nelze zcela vyloučit, že Metternich plány nejen viděl, ale Nobileho postoj k plánům kostela i ovlivnil.

4.1.2 Kopule kostela

Spornou částí Guttensohnových plánů byly nejen věže kostela, ale také kopule kostela, která, i u opata Heinla, vzbudila kontroverze kvůli svému nebývalému rozpětí dosahujícímu 22,5 m. Na vrchu kopule měla být, dle původního návrhu, umístěna lucerna. Existují samozřejmě i větší kopule, ale v 19. století se stavbami tohoto typu nebyly velké zkušenosti. Heinlovy obavy jsou proto pochopitelné. Guttensohn měl na žádost opata Heinla plány poupravit a z důvodu zvýšení stability a celkového odlehčení kopule Guttesohn výstavbu lucerny zcela zavrhl. Biersbach ve farní kronice nad absencí lucerny vyjadřuje lítost, doslova píše:

*„dem ganzen Bauwerk gleichsam die Krone ein imposanteste Zierde genommen wurden“.*⁶²

Výsledkem Guttensohnovy úpravy bylo uzavření kopule⁶³ a vytvoření osmibokého tamburu zakončeného křížem na střeše kostela. Je otázka, jak uzavření kopule ovlivnilo celý prostor. Pravděpodobně mělo negativní dopad na akustiku kostela. Kopule také ztratila možnost osvětlení přirozeným světlem a vzhledem k tomu, že kopule je modré barvy, zdobená zlacenými hvězdami, přirozené světlo by zcela jistě zvýšilo majestátnost celého prostoru.

Opat Heintl měl dle farní kroniky nechat vyrobit klenbu zhotovenou ze speciálních odlehčených cihel, na jejichž výrobu byly použity dřevěné třísky spojené

⁶² *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 24.

⁶³ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 4 Kopule kostela.

jílovou hmotou v poměru 2:1. Celkem bylo použito 118 000 cihel.⁶⁴ Je velice nepravděpodobné, že by opat Heinl sám od sebe přišel na technologický postup výroby odlehčených cihel. Je možné, že návrh na použití odlehčených cihel přišel od Guttensohna, případně od stavitele Thurnera. Bohužel skutečného autora se v pramenech najít nepodařilo.

4.1.3 Zahájení stavby

Již čtyři měsíce před samotným zahájením stavby kostela vyšla v novinách krátká informace o plánované stavbě kostela v Mariánských Lázních. Stalo se tak v příloze deníku *Allgemeine Zeitung* z Augsburgu ve vydání ze 4. ledna 1844 v článku věnovanému českým lázním. Deník informoval své čtenáře o iniciátorovi stavby kostela opatovi tepelského kláštera Heinlovi, zmínil i ambicióznost a nákladnost projektu a vyjádřil naději na vznik nového svatostánku, kam budou moci lidé odevzdat své prosby, ale i své poděkování.⁶⁵ Celý článek vyznívá jako propagační, jehož účelem je přilákat návštěvníky do Mariánských Lázní. Zároveň však poukazuje na mimořádnost celé akce, které je třeba věnovat pozornost, a o níž je třeba informovat veřejnost.

O zahájení stavby kostela samozřejmě informují i obě kroniky. Až do popisu zahájení stavby kostela si víceméně neodporují, avšak v informacích o zahájení stavby se zásadnějším způsobem rozcházejí. Felbingerova kronika mluví o dvojím položení základního kamene⁶⁶ a v souvislosti se stavbou se zmiňuje o třech událostech - 9. května 1844 byla v osm hodin sloužena mše za zdařilý průběh stavby a 11. května 1844 byl poprvé položen základní kámen stavby kostela, pod který opat Heinl a další významní představitelé Mariánských Lázní položili vápno a poklepali na něj třikrát kladivem a 15. srpna 1844 proběhlo druhé položení základního kamene, tentokrát za přítomnosti arcivévody Štěpána Habsbursko-Lotrinského.⁶⁷ Farní kronika se o 11. květnu 1844

⁶⁴ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 24.

⁶⁵ Rückblick auf die böhmischen Bäder im Jahre 1843. *Allgemeine Zeitung*. Augsburg, 1844, 4, s. 31.

⁶⁶ Švandrlík píše, stejně jako Felbinger, o dvojím položení základního kamene, ale při datování vychází z farní kroniky; tedy 9. května 1844 a 15. srpna 1844. Nicméně z kontextu vyplývá, že v případě květnového data se jednalo spíše o slavnostní zahájení stavby. Slavnostní položení základního kamene proběhlo až v srpnu, kdy už byly hotové základy kostela hotové. (ŠVANDRLÍK, R. 150 let kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních. *Hamelika*, s. 14.)

⁶⁷ FELBINGER, Kronika města Mariánské Lázně, s. 89-91.

vůbec nezmiňuje. Mluví však o slavnostním zahájení stavby, které proběhlo 9. května 1844 a až na pár drobných odchylek kopíruje Felbingerovo vyprávění z 11. května. Mše za zdárný průběh stavby proběhla už v sedm hodin a základní kámen se neposypával vápnem, ale podmazával se zdící maltou. O trojím poklepání na kámen se farní kronika zmiňuje až v souvislosti se slavnostním položením základního kamene, které proběhlo až 15. srpna 1844. V té době už byla stavba v plném proudu.⁶⁸ Jako relevantnější zdroj této události se na první pohled jeví Johann Nepomuk Felbinger, protože v té době žil trvale v Mariánských Lázních a mohl být přímým účastníkem těchto událostí. Farní kronika se v té době ještě nepsala, oficiálně se měla začít psát až v roce 1856 za třetího faráře mariánskolázeňské farnosti Erasma Biersbacha. Nicméně ve farní kronice je možné najít také informaci, že Erasmus Biersbach byl dne 21. září 1843 na základě rozhodnutí knížecí arcibiskupské konzistoře jmenován kaplanem v Mariánských Lázních.⁶⁹ Tato informace zásadním způsobem mění pohled na dané události. Erasmus Biersbach byl ze své pozice mariánskolázeňského kaplana zcela jistě lépe informován o veškerém dění ve farním kostele a nelze ani vyloučit, že i on byl přímým účastníkem těchto událostí. Vzhledem k obšírnosti a detailnosti farní kroniky je také možné, že s jejím vedením, třeba jen ve formě nějakých zápisků, začal Biersbach už v době svého působení ve funkci kaplana. Jako relevantnější zdroj se tedy nakonec jeví farní kronika tvrdící, že 9. května 1844 proběhlo slavnostní zahájení stavby a 15. srpna 1844 slavnostní položení základního kamene.

Datum pro slavnostní položení základního kamene nebyl vybrán náhodně, 15. srpna se slaví slavnost Nanebevzetí Panny Marie, jíž měl být nový kostel zasvěcen. Nejvýznamnějším hostem byl arcivévoda Štěpán Habsbursko-Lotrinský, slavnosti se také zúčastnil například kníže Schwarzenberg, rytíř Ignaz Liehman-Palmrode či hrabě Prokop Lažanský.⁷⁰ Z výčtu hostů je patrné, že akce nabyla významnosti i po společenské stránce. Opat Heintl proto pojal celou akci velice velkoryse. Den předem se za zvuků hudby na vrchu Hamelika rozzály lampy do tvaru „S“⁷¹ a prostor mezi Křížovým a Karolininým pramenem byl osvětlen papírovými lampami a bengálskými

⁶⁸ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 20-21.

⁶⁹ Tamtéž, s. 18-19.

⁷⁰ Tamtéž, s. 21-22.

ohni. Druhý den ráno se v 9 hodin společnost v čele s arcivévodou přesunula do farního kostela, kde byla sloužena mše.⁷² Po mši se procesím společnost odebrala na stavbu, kde se nejprve přednesly projevy a do kamene byla vložena cínová skříňka se zakládací listinou kostela podepsaná zúčastněnými hosty, mincemi z roku 1844, krátkým popisem historie Mariánských Lázní, dvěma lahvičkami s vodou z Křížového pramene a skleněnou tabulkou s vybroušeným chronogramem:⁷³

Deo. triVno. gLorIae. aC VIrgInI. genItrICI. saLVataIs. nostrI. honorI. pIe. ereXIIt. MarIanVs. abbas“.⁷⁴

Nakonec došlo k trojímu poklepání na základní kámen a za zvuku hudby a výstřelů salv ostrostřelců z Mnichova, Teplé a Úterý slavnostní zahájení pro přihlížející skončilo. Pro vybrané hosty byla ještě přichystána slavnostní hostina a večer následoval v Kursaal⁷⁵ společenský ples.⁷⁶

Položení základního kamene se jeví jako důležitý mezník pro samotného opata Heinla, ale i pro Mariánské Lázně. Opat Heinl způsobem plánování oslav zcela jasně ukázal svůj postoj k projektu stavby kostela. Vynaložil veliké úsilí i vysokou peněžní částku, aby položení základního kamene proběhlo důstojně a ve slavnostní atmosféře. Uspořádal velkolepou oslavu, pozval velmi významné hosty z celého Rakouska a k této příležitosti nechal složit a vytisknout píseň „*Festgesang des kanonischen Prämonstratenserstiftes Tepl*“.⁷⁷ S myšlenkou na zachování odkazu do budoucnosti nechal vytisknout i malou brožuru detailně popisující celou slavnost.⁷⁸ Slavnostní zahájení stavby kostela bylo i významnou společenskou událostí, díky které se Mariánské Lázně dostaly do širšího povědomí.

⁷¹ Dle farní kroniky se jednalo o počtu arcivévodovi Štěpánovi. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 22.)

⁷² PEŠINA, V. Slawne polozenj základnjho kamene k farnjmu chrámu Páně w Mariánských lázních, s. 5-6.

⁷³ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 21.

⁷⁴ Tamtéž, s. 7.

⁷⁵ Dnes společenský dům Casino.

⁷⁶ PEŠINA, V. Slawne polozenj základnjho kamene k farnjmu chrámu Páně w Mariánských lázních, s. 8.

⁷⁷ *Festgesang des kanonischen Prämonstratenserstift Tepl. Chronik der Pfarr Comune zu Stift Tepl*, s. 82.

⁷⁸ Slawne polozenj základnjho kamene k farnjmu chrámu Páně w Mariánských lázních od V. Pešiny.

4.1.4 Výstavba kostela

Felbinger ve své kronice o stavbě kostela informuje jen velmi minimálně. Vybírá jen mezníky, které mu přišly důležité. První zmínka je z 9. července 1846, kdy píše o stavbě střechy, další z 18. března 1847 kdy došlo ke zborcení lešení z důvodu hustého sněžení a poslední z 27. června 1847, kdy informuje o svěcení tří zvonů určených pro nový kostel.⁷⁹ Farní kronika je mnohem podrobnější,⁸⁰ avšak některé detaily např. o zborcení lešení zcela vynechává. Je nepravděpodobné, že by taková událost Biersbachovi unikla, přesto informaci o této komplikaci z neznámého důvodu vypustil.

Opatovi Heinlovi velmi záleželo na úspěchu stavby kostela. Nic neponechal náhodě a velice pečlivě vybíral všechny umělce a řemeslníky, kteří se měli na výstavbě kostela podílet. Byli to lidé se zkušenostmi, s dobrými doporučujícími referencemi, velmi často se jednalo o umělce považované za jedny z nejlepších ve svém oboru. Stavbyvedoucím kostela se stal stavitel Anton Thurner z Přimdy, s nímž klášter dlouhodobě spolupracoval a měl s ním tedy velmi dobrou zkušenost. Na celou stavbu měl dohlížet Guttensohn a v případě nutnosti upravovat plány a rozkreslovat detaily.⁸¹ Guttensohnovi však práci ztěžovala jeho choroba. V roce 1843 částečně ochrnul, ale i přesto nadále pracoval na plánech kostela. V roce 1847 se však Guttensohnův zdravotní stav zhoršil natolik, že již další práce nebyl schopen. Návrhy interiéru musel dokončit Hermann Bergmann,⁸² rakouský architekt pražského původu a student Pietra Nobileho.⁸³ Guttensohn se dokončení stavby kostela v roce 1848 dožil, zemřel o tři roky později, v roce 1851. Kostel Nanebevzetí Panny Marie se stal poslední a zároveň jednou z nejvýznamnějších Guttensohnových staveb.

Bergmann se tedy po Guttensohnovi ujal projektování interiéru kostela a navrhl čtrnáct mramorových sloupů, hlavní oltář a kazatelnu.⁸⁴ Výroba hlavního oltáře a

⁷⁹ FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 102, 105 a 106.

⁸⁰ Švandrlík ve svém textu vycházel pouze z farní kroniky.

⁸¹ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 20.

⁸² VYBÍRAL, Johann Gottfried Guttensohn. In: *Chvála ciceronství*, s. 198 – 201.

⁸³ HORÁČEK M. *Přesná renesance v české architektuře 19. století Dobová diskuse o slohu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012, s. 41.

⁸⁴ VYBÍRAL, Johann Gottfried Guttensohn. In: *Chvála ciceronství*, s. 201.

mramorových sloupů byla svěřena Josefovi Krannerovi⁸⁵ z Prahy.⁸⁶ Výběr obou mužů nebyl náhodný. Bergmann od roku 1842 vyučoval na pražské polytechnice a jako stavbyvedoucí měl za sebou úspěšnou realizaci pražské staroměstské radnice. Josef Kranner měl v té době za sebou mnoho realizací převážně v Praze nejen jako stavbyvedoucí, ale také jako architekt.⁸⁷ Oba muži se velmi dobře znali, protože se Bergmann u Josefa Krannera věnoval studiu gotického umění.⁸⁸

O sochařskou výzdobu se z velké části postaral sochař Josef Max z Prahy, jehož šest soch andělů zdobí fasádu kostela.⁸⁹ Ani volba sochaře Josefa Maxe nebyla náhodná, Max se znal jak s Guttensohnem, tak i s Krannerem. Společně s Guttensohnem provedli několik realizací, např. v roce 1843 hrobku Čermákových na Olšanských hřbitovech v Praze. S Krannerem pojilo Maxe přátelství, ale zároveň spolupracovali i na několika uměleckých projektech. Jejich první společnou prací byl náhrobek Jana Františka Neuberga. Josef Max pro mariánskolázeňský kostel dále vyzdobil jižní, severní a západní portály kostela svými tympanony, na nichž je zachycena Panna Marie.⁹⁰ Vstupní západní portál zobrazuje Pannu Marii s anděly klečícími u jejích nohou, na severní straně Pannu Marii s Lukášem a králem Davidem a na jižní straně Pannu Marii se třemi králi. Na východní straně se nachází jen prostý půlkruhový vstup se stříškou, kudy se vchází rovnou do sakristie. Na hlavním oltáři vytvořil Josef Max sochy Jana Evangelisty a sv. Petra a poslední Maxovo realizací v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních byla křtitelnice.⁹¹

Tři nové zvony, o nichž se zmiňuje i Felbinger, byly odlité v Chebu zvonařem di Valle.⁹² Barevnou výmalbu kostela provedli podle Guttensohnových návrhů malíři Strauss z Tirschenreuthu a Hogenecker z Tyrolska, krov vyrobil tesař Rubik z Touškova. Výrobu varhan zadal opat Ferdinandovi Guthovi z Čisté u Rakovníka.⁹³

⁸⁵ *Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad*, s. 26.

⁸⁶ Josef Kranner inicioval dostavbu Svatovítské katedrály a podílel se na opravách katedrály.

⁸⁷ Mezi realizace mimo Prahu patří přestavba kostela sv. Václava v Plasích na hrobku pro kancléře Metternicha.

⁸⁸ HORÁČEK, M. *Přesná renesance v české architektuře 19. století. Dobová diskuse o slohu*, s. 40-42.

⁸⁹ *Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad*, s. 24.

⁹⁰ Ukázka Maxova řešení tympanonu viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 5 Tympanon Josefa Maxe.

⁹¹ HNOJIL, A. *Josef Max. Sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*, s. 51, 52, 65, 73.

⁹² V průběhu času přibyl ke zvonům ještě čtvrtý. Tři zvony však byly zničeny během 1. světové války.

⁹³ *Gedenkbuch der Pfarrrer Marienbad*, s. 24-26.

Guthovi byli známým varhanářským rodem a svému řemeslu se věnovali už od počátku 18. století. Bohužel v období stavby mariánskolázeňských varhan žili v Čisté dva muži nesoucí jméno Ferdinand Guth – strýc a synovec. Nepodařilo se zcela jistě určit, který z nich byl autorem varhan. Jednalo se však spíše o synovce, jenž, dle svého životopisu, v letech 1840-1843 působil v Praze.⁹⁴

Oltářní obrazy sv. Jana Nepomuckého a sv. Norberta na postranních oltářích namaloval pražský malíř Gustav Kratzman.⁹⁵ Ve ztvárnění obrazu sv. Norberta se nechal opat Heintl zobrazit jako jeden ze zakladatelů. Obrazu dominuje svatý Norbert, zakladatel premonstrátského řádu, po jeho pravici klečí blahoslavený Hroznata, zakladatel tepelského kláštera, držící v ruce věže kostela v klášteře Teplá a po Norbertově levici klečí opat a zakladatel kostela v Mariánských Lázních Marian Heintl.⁹⁶

Oltářní obraz je dle farní kroniky darem rytíře Hempela z Vídně.⁹⁷ Nejednalo se však pouze o dar. Rytíř Joseph von Hempel byl vídeňským malířem a lze proto s určitostí říci, že Hempel byl zároveň autorem oltářního obrazu. Dle Švandrlíka měla být předlohou oltářního obrazu Tizianova Assumpta. Tuto informaci Švandrlík načerpal z farní kroniky, kde se píše:

„Nosta: Villeicht ist das Bild mir Hochofnung des Bildes Titiani s aus dem hochaltaren der Minoriten in Venedig-1517.“⁹⁸

Švandrlík se bohužel nedržel doslovného překladu a místo pochybností o předloze obrazu vyjádřil jistotu:

„Obraz maloval podle Tiziánovy Assumpty v Benátkách (1517)“⁹⁹

Porovnáme-li dnešní podobu obrazu s Tizianovým originálem, nacházíme jen velmi málo podobností. Největší shodu bychom našli v póze, kdy je Panna Maria

⁹⁴ *Historie varhanářů Guthů z Čisté*. Plzeň: Okresní muzeum Plzeň, 1973, s. 20.

⁹⁵ *Gedenkbuch der Pfarren Marienbad*, s. 26.

⁹⁶ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha - 6 Obraz sv. Norberta Gustava Kratzmanna.

⁹⁷ *Gedenkbuch der Pfarren Marienbad*, s. 26.

⁹⁸ Tamtéž, s. 48.

⁹⁹ ŠVANDRLÍK, Římskokatolický děkanský kostel, *Hamelika*, 8/1997 z 10. 9. 1997, s. 21.

vyobrazena s rozpřaženýma rukama.¹⁰⁰ Nicméně tato póza není při zobrazování assumpty neobvyklá. V podobné póze vyobrazil Pannu Marii např. El Greco na obraze Nanebevzetí Panny Marie z roku 1577. Ani andělé nesoucí Pannu Marii vzhůru k nebesům anebo barevnost oblečení Panny Marie v odstínech červené a modré není při jejím zobrazování nic výjimečného¹⁰¹ Tvzení, že se jedná o napodobeninu Tiziana, tedy není ničím podložené.

4.1.5 Slavnostní vysvěcení kostela

Stavba kostela byla dokončena v revolučním roce 1848 a je otázkou, zda tento fakt nepřispěl k tomu, že samotná dostavba kostela v roce 1848 byla oslavena jen velmi decentně. 19. listopadu 1848 proběhla benedikce kostela a novostavba byla předána do užívání. Opat Marian Heintl kostel vysvětil, po svěcení proběhlo kázání a ze starého kostela byla průvodem přenesena eucharistie. Aktu se zúčastnili řeholní kanovníci z Teplé a lidé z Mariánských Lázní a okolí.¹⁰² Oslavy benedikce kostela byly co do honosnosti srovnatelné se zahájením stavby kostela ze dne 9. května 1844, jednalo se tedy o slavnost lokálního významu. Je pravděpodobné, že opat od počátku chtěl, aby byl kostel i konsekrován. Od benedikce ke konsekraci však mohou uplynout léta, a protože výstavba kostela byla Heintlovo prioritou, daly se tedy očekávat velkolepější oslavy. Opat Heintl pro benedikci zvolil nedělní svátek, přestože se jen o dva dny později slaví svátek Obětování Panny Marie. V říjnu 1848 došlo k potlačení revoluce ve Vídni generálem Windischgrätzem, je proto skutečně možné, že s ohledem na politickou situaci se opat Heintl rozhodl pro prosté oslavy s tím, že dokončení kostela bude moci slavnostněji oslavit v rámci aktu konsekrace kostela.

Konsekrace kostela proběhla o dva roky později 8. září 1850. Datum nebylo vybráno náhodně, 8. září se slaví svátek Narození Panny Marie. Stejně jako u položení základního kamene započala celá akce příjezdem pozvaných hostů, tentokrát však už o dva dny dříve tj. 6. září 1850. Nejvýznamnějším hostem byl arcibiskup a pozdější

¹⁰⁰ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 7 Oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie barona von Hempela a 8 Tizian Assumpta.

¹⁰¹ Např. Guido Reni Nanebevzetí Panny Marie z roku 1637 anebo současník Hempela Vilém Kandler a jeho Nanebevzetí Panny Marie z roku 1880.

¹⁰² *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 26.

kardinál Bedřich Josef Schwarzenberg, nechyběl ani člověk, který opatovi Heinlovi pomohl s výběrem architekta kostela - velmistr řádu křížovníků s červenou hvězdou Jakub Beer. Pozván byl i opat strahovského kláštera Jeroným Josef Zeidler a ze světského prostředí např. krajský prezident z Chebu a pozdější nejvyšší maršálek Království českého a poslanec hrabě Karl Rotkirch-Panthen. Oproti slavnostnímu položení základního kamene převažovali hosté z řad katolické církve. Oslava konsekrace kostela začala večerním průvodem za svitu pochodní a doprovodu lázeňského orchestru. Večerní průvod byl jednou z mála světských akcí spojených s konsekrací kostela, většina byla zaměřena čistě duchovně. 7. září 1850 v sedm hodin ráno proběhla bohoslužba bez kázání *Stille heilige Messe* vedená arcibiskupem Schwarzenbergem a tentýž den v šest hodin v bočním sále dnešního společenského domu Casino proběhla modlitba breviáře *officium canonicum*, konkrétně matutinum a laudy.¹⁰³ Matutinum i laudy jsou v šestou hodinu večerní z dnešního pohledu poněkud neobvyklé, matutinum bývalo modlené v noci a laudy jsou ranní chvály.¹⁰⁴ Zdeňka Hledíková mapující oficium ve Svatovítské katedrále uvádí, že ve 14. století bylo možné konat matutinum již v předvečer a nebylo nic neobvyklého, pokud laudy následovaly přímo po matutinu.¹⁰⁵ Podobné uspořádání officia bylo tedy možné už ve 14. století. Byť tato situace dnes působí nezvykle, je vysoce nepravděpodobné, že by arcibiskup Schwarzenberg vedl modlitby breviáře nestandardním anebo dokonce nepřijatelným způsobem.

Konsekrace kostela pokračovala druhý den v pět hodin ráno bohoslužbou, jejímž celebrantem byl arcibiskup Schwarzenberg. O tři hodiny později se věřící průvodem vydali do kostela. Začalo se tematickým kázáním arcibiskupa Schwarzenberga, poté následoval samotný akt konsekrace a celá akce byla zakončena pontifikální mší *Pontifikalamt* vedenou opatem strahovského kláštera Jeronýmem Josefem Zeidlerem. Po skončení mše arcibiskup Schwarzenberg lidem požehnal a přítomní mohli získat v tento den v kostele odpustky, k čemuž se vázal závěrečný zpěv latinského hymnu *Te*

¹⁰³ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 28-29.

¹⁰⁴ Švandrlík zjevně o církevní liturgii věděl velmi málo, neboť zcela chybně uvádí, že „slavnostní večere – Matutinum et Laudes - se konala v kursále.“ (ŠVANDRLÍK R. Římskokatolický děkanský kostel, *Hamelika*, 8/1997 z 10. 9. 1997, s. 15.)

¹⁰⁵ Hledíková Z. *Arnošt z Pardubic: Arcibiskup, zakladatel a rádce*. 2008, s. 155.

deum laudamus (Bože chválíme Tebe).¹⁰⁶ Felbinger doplňuje, že u kostela byla vztyčena slavobrána a slavnosti se zúčastnili i národní gardisté, kteří během obřadu měli vypálit několik slavnostních salv.¹⁰⁷

Oproti oslavě položení základního kamene měla konsekrace kostela výrazně duchovnějším rozměr. Až na večerní průvod a salvy gardistů nebyla jeho součástí žádná veřejná světská akce, na rozdíl od oslav položení základního kamene, v jejímž rámci proběhla slavnostní večeře a dokonce i ples. Lze předpokládat, že se pozvaní hosté mohli sejít při společenské události, nicméně pokud se tak stalo, pravděpodobně se jednalo o setkání neformálnějšího charakteru, o němž kronikáři nepovažovali za nutné informovat. Velká pozornost byla věnována struktuře celých oslav. Mše, po níž večer následovaly matutinum a laudy mohou být chápány jako duchovní příprava na samotný akt konsekrace, přičemž završením této přípravy byla brzká mše na druhý den ráno. Posloupností jednotlivých částí konsekrace - liturgický průvod, kázání, akt konsekrace a pontifikální mše – byly naplněny všechny znaky velmi významné církevní události.

---

¹⁰⁶ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 29.

¹⁰⁷ FELBINGER, J. *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 123.

5 DOPLŇOVÁNÍ MOBILIÁŘE KOSTELA, OPRAVY

Prvního většího stavebního zásahu se kostel dočkal mezi lety 1880-1889 za mariánskolázeňského faráře Stanislava Škardy (1880-1891). Škarda byl velmi činorodý muž a za jeho působení došlo k významným změnám v kostele. Škarda se zaměřil nejen na interiér kostela, ale nechal opravit i fasádu vč. Maxových soch andělů. V interiéru se neomezil pouze na dílčí úpravy jako například na výměnu závěsů u hlavního oltáře nebo na čištění mramorových sloupů. Jednou ze zásadních oprav byla renovace většiny maleb v kostele. Zároveň nechal pořídit nové vybavení. Jedním z prvních počínů byla instalace oltářní mřížky oddělující prostor presbytáře od zbytku chrámu a určená k přijímání eucharistie věřícími.¹⁰⁸

Dále nechal farář Škarda vyrobit obraz sv. Josefa. Obrátil se na malíře Kastnera z Vídně, jenž měl pro tachovskou obec Tisová namalovat oltářní obraz do tamějšího kostela. Kastner nenamaloval pouze obraz sv. Josefa, ale vyrobil i oltář, do něhož obraz zasadil.¹⁰⁹ Škarda křestní jméno malíře vůbec neuvádí. Švandrlík se kloní k závěru, že se jedná o Jana Kastnera, pražského malíře, který v době vzniku obrazu pobýval ve Vídni. Zda se opravdu jednalo o Jana Kastnera, se bohužel nepodařilo ověřit.¹¹⁰

Největší Škardovou akvizicí byla nová křížová cesta. Výrobu Škarda svěřil staňkovskému rodákovi Josefovi Mathauserovi. Křížová cesta byla dokončena roku 1887 a stala se jedním z nejvýznamnějších děl tohoto českého malíře.¹¹¹

Jeden z velmi kontroverzních zásahů faráře Stanislava Škardy byla úprava oltářního obrazu. Škardovi se obraz nelíbil z důvodu přílišné vyzývavosti, a proto oslovil malíře Johanna Herzoga. Svůj výběr malíře Škarda odůvodňuje odkazem na Herzogovy dlouholeté zkušenosti s malbou obrazů s církevní tematikou a zároveň zmiňuje i Herzogovu tvorbu v Americe.¹¹² Je možné, že si farář Škarda spletl plzeňského malíře Jana Herzoga s německým malířem Hermannem Ottomarem

¹⁰⁸ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 46, 49, 58.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 54.

¹¹⁰ Ani v muzeu v Tachově informací o autorovi obrazu sv. Mikuláše v Tisové nedisponují.

¹¹¹ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 55.

¹¹² Tamtéž, s. 48-49.

Herzogem, který se vydal do Ameriky, kde se usadil a prožil zbytek života.¹¹³ Jak velké zásahy malíř Herzog na obraze udělal a jak moc změnil kompozici samotného obrazu, bohužel nelze bez analýzy plátna zjistit.¹¹⁴ Sám farář Škarda ve farní kronice mluví o „*gründliche Urarbeitung*“. Jisté je, že Herzog na obraze pracoval zhruba měsíc a půl - od masopustního pondělí do pondělí po květné neděli a farář Škarda byl s výsledkem velmi spokojen.¹¹⁵

26. června 1891 došlo ke svěcení velmi neobvyklé akvizice. Polský lékař působící v Mariánských Lázních Sigismund Dobiezkewski a jeho žena Josefa věnovali kostelu ikonu Černé Madony Čenstochovské, jejímž autorem je dle legendy sám evangelista Lukáš.¹¹⁶ Ikonu pro Mariánské Lázně vytvořil polský ateliér Meznicki, rám je dílem vídeňského sochaře Franze Theuera.¹¹⁷ Pro ikonu bylo vybráno místo na pravé straně kostela vedle oltáře sv. Norberta. Poláci dodnes chovají tuto Madonu ve velké úctě, je vnímána jako jeden z nejvzácnějších křesťanských artefaktů. Pro Dobiezkewskiho a jeho ženu se jednalo o jednu z nejcennějších věcí, které mohli kostelu věnovat.

Významné změny se kostel dočkal mezi lety 1908-1909 za faráře Josefa Čížka (1905-1927). Roku 1903 zemřel významný mariánskolázeňský hoteliér Max Halbmayr.¹¹⁸ Ve své závěti odkázal městu Mariánské Lázně vilu Luginsland (dnešní vila LIL) a kostelu 20 tisíc korun na pořízení nových varhan.¹¹⁹ Požadavek na nové varhany nebyl nový. Už v roce 1884 farář Škarda uvažoval o nových varhanách, k jejichž výrobě se přihlásil varhanář Karel Schiffner. Avšak z neznámého důvodu k realizaci nedošlo a varhany byly v roce 1888 pouze opraveny a opětovně naladěny varhanářem Kryštofem Müllerem z Chebu.¹²⁰ Je možné, že hlavním důvodem byl nedostatek financí způsobený velkorysou obnovou v mariánskolázeňském kostele. Nové

¹¹³ Hermann Herzog. *Artmuzeum.cz*. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1051

¹¹⁴ Farář Škarda považoval obraz za necudný, je proto možné, že úprava spočívala v domalování oděvů andělům nesoucím Pannu Marii.

¹¹⁵ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 48, 49.

¹¹⁶ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha - 11 Černá Madona Čenstochovská.

¹¹⁷ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 69-70.

¹¹⁸ Hoteliér a syn starosty města Mariánské Lázně Josefa Dionýse Halbmayera.

¹¹⁹ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 71.

¹²⁰ Tamtéž, s. 60.

varhany se proto stavěly až v letech 1906-1909,¹²¹ skříň varhan navrhl významný mariánskolázeňský architekt Josef Schaffer¹²² a varhany vyrobil varhanář Kryštof Müller¹²³ z nedalekých Úšovic.¹²⁴ Pro Müllera se jednalo o poslední stavbu varhan v jeho životě. Příjmy obdržené za stavbu varhany od mariánskolázeňské farnosti nedokázaly vyvážit chybně propočítané náklady na projekt a Müllerova firma se dostala do úpadku.¹²⁵ Informace o tom, co se stalo se starými varhanami Gutha z Čisté, bohužel, chybí. V úvahu připadají dvě možnosti, buď byly jednotlivé díly využity při stavbě nových varhan anebo byly varhany demontovány a darovány jinému kostelu.

Během podzimu a zimy roku 1907 byl rekonstruován interiér kostela. Při rekonstrukci kostela se úzkostlivě dbalo na to, aby bohoslužby nebyly pracemi ovlivněny, a to i přesto, že rekonstrukce zahrnovala i kopuli kostela a bylo nutno postavit 26 m vysoké lešení. Na obnově malířských prací a zlacení se podíleli Franz Frank a Norbert Hochsieder, významný mariánskolázeňský malíř, jehož práce byla skoro zapomenuta a teprve v poslední době se dostává do uměleckého podvědomí.¹²⁶

Za první světové války byl nedostatek strategických surovin, proto byly hledány cesty, jak strategické suroviny získat, případně nahradit. V případě kovů vydalo Rakousko příkaz k jejich sběru, roztavení a opětovné využití pro vojenské účely. Pro mariánskolázeňský kostel tento příkaz znamenal, že 5. listopadu 1917 přišel o tři ze čtyř zvonů¹²⁷ a stejný osud potkal v létě roku 1918 i měděnou střechu kostela, která byla vyměněna za jinou blíže nespecifikovanou krytinu¹²⁸. Dnes kryje střechu kostela krytina z eternitu.¹²⁹ Zvony byly po válce nahrazeny, ale už v roce 1941 byly tři zvony opět sejmuty a kostelu zůstal opět pouze jeden, v tomto případě ten nejmenší laděný do gis.

¹²¹ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 12 Varhany z roku 1909.

¹²² Schaffer v Mariánských Lázních navrhl mnoho staveb např. budovu dnešního gymnázia a obchodní akademie, dům Palladio či budovu městské nemocnice.

¹²³ Švandrlík ve svém textu chybně uvádí, že varhany vyrobil Josef Müller z Chebu. (ŠVANDRLÍK, Richard. 150 let kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních, s. 30).

¹²⁴ Shoda jmen. Jednalo se o jiného varhanáře než toho, který v roce 1888 opravoval a ladil varhany. (TOMŠÍ, LUKEŠ, TOMÍČEK, UHLÍŘ. *Historické varhany v Čechách*. Praha: Libri, 2000 s. 213.)

¹²⁵ TOMŠÍ, LUKEŠ, TOMÍČEK, UHLÍŘ. *Historické varhany v Čechách*, s. 213.

¹²⁶ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 73, 74.

¹²⁷ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 9 Snímání zvonů v roce 1918.

¹²⁸ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 83, 84.

¹²⁹ Kostel Nanebevzetí Panny Marie. NPÚ: *Památkový katalog*. [online].

Mezi zničenými zvony byl i původní di Vallův vyrobený pro mariánskolázeňský kostel kolem roku 1844.¹³⁰

Až do roku 1968 probíhaly v kostele převážně dílčí opravy, celková renovace kostela byla provedena mezi lety 1969-1972. V té době byl mariánskolázeňským farářem Heřman Josef Tyl (1969-1974), bývalý opat tepelského kláštera.¹³¹ Jednalo se o nejzásadnější obnovu v celém 20. století. 22. září 1969 se začalo s opravou interiéru i mobiliáře kostela. Dřevěné sochy byly nově polychromovány, všechny obrazy byly očištěny, některé byly restaurovány, ornamentální výzdoba byla přezlacena, v kostele byla dle návrhu Františka Peňáze obnovena malířská výzdoba presbytáře. Novým prvkem bylo elektrické osvětlení kopule a hlavně ozvučení kostela. Také bylo vyrobeno nové zádveří k hlavnímu vchodu vyrobeného z neprůhledného skla s leptanými ozdobnými motivy a hliníku. K instalaci zádveří bylo pravděpodobně přistoupeno z tepelně izolačních důvodů, díky kterým došlo ke zlepšení komfortu věřících během bohoslužeb, ale i mimo ně. S ohledem na změny v liturgii po druhém vatikánském koncilu byla odstraněna mřížka a z ní byl vyroben nový obětní stůl a umístěn tak, aby kněz mohl sloužit mši svatou čelem k lidu. Obětní stůl byl postaven na provizorní pódium, aby se zvětšil prostor v presbytáři.¹³² V roce 1972 byla opravena i fasáda kostela. Stavební práce dle farní kroniky provedla firma Stavba n. p. Karlovy Vary, družstvo Planá. Opravy financoval Okresní národní výbor v Chebu.¹³³ Firmu s názvem Stavba n. p. se nepodařilo dohledat. Nejbližší tomuto názvu jsou Pozemní stavby Karlovy Vary, n. p. Někdy ke konci 70. let zmizela ornamentální výzdoba kostela a byla přetřena bílou barvou. Z hlediska památkové ochrany se jednalo o kontroverzní krok, který pravděpodobně proběhl bez schválení orgánů památkové péče. Do dnešní doby nebyla ornamentální výzdoba obnovena.

¹³⁰ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 10 Snímání zvonů v roce 1942.

¹³¹ Heřman Josef Tyl v roce 1971 napsal brožurku „Římskokatolický děkanský kostel Panny Marie Nanebevzaté“, která však nikdy nebyla vydaná knižně. Je možné, že z této brožury čerpal Švandrlík informace uvedené ve velmi problematické kapitole s názvem „Hluboká symbolika a náboženská aritmetika“. Bohužel se nepodařilo tuto brožuru získat, nebylo tedy možné ověřit, zdroj Švandrlíkových informací. Tato pasáž vyžaduje důkladné přezkoumání.

¹³² Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 15 Obětní stůl vyrobený z mřížky a 16 Obětní stůl vyrobený z mřížky - detail.

¹³³ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 151-152.

Některé práce provedené v letech 1969-1972 však musely být už o devět let později v roce 1981 provedeny znovu. Farářem v té době byl Jan Berg (1974-1986). Pravděpodobně z finančních důvodů byla místo drahých kovů zlata či stříbra použita náhražka z metalu, který vizuálně drahé kovy připomíná. Má však kratší trvanlivost a po určité době začne černat. Z tohoto důvodu muselo být vše nově pozlaceno. Byla opravena fasáda, okna, poničená střecha a sochy andělů Josefa Maxe byly očištěny. K nejzásadnější změně však došlo v presbytáři, kde bylo nahrazeno provizorní řešení z roku 1969. Městský stavební podnik, středisko tesařů vyrobilo do presbytáře asi jeden metr vysoké podium, na něž byl umístěn nový obětní stůl, ambon i sedes navržený akademickým sochaře Luděkem Tichým a vyrobený v Hluboké u Domažlic. Ve stejném designu jako sedes byly vyrobeny i sedadla pro ministranty.¹³⁴ Nový obětní stůl, ambon i sedes lze považovat za velice zdařilý počín. Luděkovi Tichému se podařilo tyto nové prvky citlivě zasadit do interiéru kostela. Celý presbytář působí velice kompaktně, i přestože všechny nové prvky nesou znaky soudobého umění. Kronika se dále zmiňuje o objednavce nových věžních hodin od firmy OSP Vyškov a jednání o nové dlažbě.¹³⁵ Zda k výměně dlažby došlo, už kronika neříká. Toto byl na dlouhá léta poslední zápis. Dodatečně byly do kroniky zapsány údaje o děkanech, farářích a kaplanech působících v Mariánských Lázních a okolí. Žádné další informace o samotném kostele se v kronice již nevyskytují.

Poslední významnější opravou byla oprava fasády, krovu, a všech venkovních prvků od Josefa Maxe. Obnovu prováděla zcela jistě firma Bolid-M a na opravě se finančně opravě spolupodílelo ministerstvo kultury České republiky. Bolid-M uvádí termín realizace červen 2005 – listopad 2006, ale přímo v textu uvádí několik let.¹³⁶ Vzhledem k finanční situaci římskokatolické farnosti Mariánské Lázně je pravděpodobné, že oprava trvala delší dobu a Bolid-M se na opravě podílel pouze mezi lety 2005-2006. Na fotografii ze 14. února 2003¹³⁷ je patrné, že je hotová čelní fasáda a boční fasáda nalevo od čelní fasády. Dvě pravé boční fasády ještě na opravu čekají. Kostel se tedy zcela jistě opravoval již v roce 2002.

---

¹³⁴ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 13 Pohled na dnešní řešení presbytáře.

¹³⁵ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 157, 158.

V nedávné době došlo k drobným úpravám v interiéru. Nejzásadnější úprava z hlediska liturgie byl návrat svatostánku do čelního oltáře. Za pátera Ludolfa Kazdy (1995-1998) byl svatostánek přestěhován k bočnímu oltáři sv. Norberta ve snaze dostat eucharistickým instrukcím z roku 1967 odstavec 53, které doporučují uchovávat eucharistii ve svatostánku uloženém v boční kapli.¹³⁸ Vzhledem k uspořádání kostela, ve kterém oddělená boční kaple chybí, bylo přenesení svatostánku k bočnímu oltáři nešťastné. Svatostánek s eucharistiemi se ocitl na místě, které nebylo nijak zabezpečeno, a z pohledu centralizovaného uspořádání kostela, byla eucharistie uložena na méně čestném místě.

Lze říci, že každý farář si kostel přizpůsobil a i v budoucnu bude přizpůsobovat k obrazu svému. Vzhled kostela hodně záleží na povaze faráře i na jeho schopnostech. Z hlediska památkové ochrany jsou některé změny diskutabilní, obzvláště jednalo-li se o změny nevratné.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie je památkově chráněným objektem, kulturní památkou byl prohlášen dne 3. května 1958 s rejstříkovým číslem ÚSKP 36117/4-53.

6 DUCHOVNÍ SPRÁVA KLÁŠTERA TEPLÁ

6.1 Vznik farnosti Mariánské Lázně

Oblast Mariánských Lázní spadala pod brodský vikariát, pístovskou farnost. V roce 1790 vznikla nová farnost Úšovice,¹³⁹ čítala celkem 560 osob a kromě okolních vsí (Stanoviště, Hamrníky) do ní byly zahrnuty i samoty (Hamrnický dvůr, Hamrnický mlýn, Selský mlýn) včetně obydlí v oblasti dnešních Mariánských Lázní - mlýn a pila Isaka Kohnausera a domy Antona Fischera a Wenzla Hammera stojící poblíž Křížového

¹³⁶ Kostel Panny Marie Nanebevzaté Mar. Lázně. *BOLID-M*. [online] [cit. 16. 03. 2020]. Dostupné z: <https://bolid-m.cz/web/www.nsf/0/A7D566F854388BC9C1257134002F5DBD?OpenDocument>

¹³⁷ Viz Příloha č. 4 – Obrazová příloha – 14 Fotografie kostela ze 14. února 2003.

¹³⁸ ADAM, A. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 414. ISBN 80-7021-420-1.

¹³⁹ Dnes součást Mariánských Lázní.

pramene. Prvním farářem úšovické farnosti se stal Augustinus Strunz, kanovník kláštera v Teplé.¹⁴⁰

Se vzrůstajícím počtem obyvatel začala vyvstávat potřeba samostatné farnosti. Opat Melchior Mahr (1836-1842) si toho byl vědom a rozhodl se vzniku samostatné farnosti Mariánské Lázně dopomoci. Mezi plánované stavby tedy zařadil nejen kostel, ale i faru, školu a hřbitov.¹⁴¹ Nejdůležitější však byla jednání s obcí Mariánské Lázně o způsobu a možnostech financování postů faráře a učitele. Jednání byla úspěšně dokončena 16. března 1842. Protokol o vzájemné dohodě byl zaslán vrchnímu úřadu a stal se podkladem pro svolení ke vzniku samostatné duchovní správy Mariánské Lázně. K tomu došlo 1. června 1843 a prvním farářem se byl jmenován Gregorius Högg (1843-1849). Mahr se oficiálního vzniku farnosti nedožil, zemřel 9. září 1842.¹⁴² Zrod samostatné mariánskolázeňské farnosti měl významný dopad na zvýšení komfortu života obyvatel města. Staly se pro ně dostupnější služby pojící se s postem faráře, mezi něž patří udělování svátostí nebo služby spojené se sňatky i úmrtími.

6.2 Farnost Mariánské Lázně do 2. světové války

Až do konce 19. století se činnost ve farnosti omezovala na církevní akce, které se povětšinou konaly ve farním kostele, např. misie v roce 1854, biřmování arcibiskupem Františkem Schönbornem v roce 1886,¹⁴³ dále pak pravidelné bohoslužby či slavnostní bohoslužby k různým příležitostem. S rozmachem spolkové činnosti s vrcholem ve 30. letech 20. století začaly vznikat různé katolické spolky, do nichž mariánskolázeňští farníci hojně vstupovali. 13. března 1932 vznikla mariánskolázeňská Charita, která v Mariánských Lázních nepřetržitě působí dodnes.¹⁴⁴ Díky dostupnosti autobusové dopravy mohla mariánskolázeňská farnost organizovat různé poutě nejen do blízkého okolí např. Kneipelbachu,¹⁴⁵ ale i do vzdálenějších míst například do Alttöttingu. Pro farníky se konaly také přednášky doplněné fotografiemi např. o

¹⁴⁰ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 6.

¹⁴¹ Z plánovaných staveb byla za Heinla realizována pouze výstavba kostela a hřbitova.

¹⁴² *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 16, 17.

¹⁴³ Tamtéž, s. 32, 59.

¹⁴⁴ Vznik charity v roce 1932 nebyl náhodný, Československo se nacházelo v hluboké ekonomické recesi a ta dopadala velmi tvrdě na nejchudší část obyvatelstva. Charity v malém měřítku nahrazovaly dnešní tzv. sociální síť.

¹⁴⁵ Česky Kňafák.

stigmatičce Terezii Neumannové přezdívané Resl z Konnersreuthu¹⁴⁶ anebo přednáška knížete Löwensteina o eucharistickém kongresu v Dublinu.¹⁴⁷ Byly konány exercicie např. exercicie pro členky katolického svazu žen.¹⁴⁸ Mezi válkami žila mariánskolázeňská farnost velmi společenským způsobem, který byl násilně přetržen 2. světovou válkou a po nástupu komunistů k moci nebyl oficiálně obnoven. Neoficiálně se lidé sice scházeli, ale za cenu perzekucí. Až po sametové revoluci se začala společenská činnost ve farnosti obnovovat. Farníci, se stejně jako jejich předchůdci z meziválečných let účastní, poutí, exercicií i přednášek.

6.3 Dění ve farnosti po roce 1945

Až do roku 1945 farnost Mariánské Lázně patřila pod přímou správu premonstrátského kláštera, který rozhodoval o tom, kdo se stane farářem či kaplanem v Mariánských Lázních. To se však ve 20. století změnilo v souvislosti s celospolečenskými změnami v Československu způsobených válkou i následným komunistickým pučem.

Československo po 2. světové válce řešilo otázku sudetských Němců. Klášter v Teplé v té době obývali čeští i němečtí bratři. Podle českého historika zabývajícího se pronásledováním církve během totality Vojtěcha Vlčka byla proti německým kanovníkům spuštěna dezinformační kampaň obviňující tepelské premonstráty ze spolupráce s nacisty. Kvůli této kampani se tepelští kanovníci ocitli pod policejním vyšetřováním, které nakonec vyústilo v nutnost opustit nejen klášter ale i tehdejší Československo.¹⁴⁹ Všichni němečtí členové premonstrátského řádu včetně tehdejšího opata Petra Möhlera (1944-1946) byli odsunuti do německého premonstrátského kláštera ve Speinshartu a opatem kláštera v Teplé se stal Čech Heřman Josef Tyl (1946-

¹⁴⁶ 13. února 2005 odeslal žezenský biskup Gerhard Müller do Vatikánu podklady pro zahájení řízení beatifikace Terezie Neumannové. Řízení stále nebylo ukončeno (viz článek <https://catholicexchange.com/observations-therese-neumann-laywoman-mystic>)

¹⁴⁷ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 87-89.

¹⁴⁸ Ve farní kronice se píše: „*Von 8. bis 12. Dezember in Notre Dame unter der Leitung von P. Heinrich Schiller C. Sr. R. Rectors von St. Anna, Exercicien für die Mitglieder des kath. Frauenbundes abgehalten*“ V Mariánských Lázních působila Kongregace Školských sester de Notre dame. Exercicie se pravděpodobně konaly v jejich provinčním domě „Notre Dame“. (*Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 88.)

¹⁴⁹ VLČEK, V. Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech ve středoevropském kontextu, aneb Ochráníme vás před hněvem pracujícího lidu. *Securitas Imperii*, 2011, 19(2), s. 145.

1992).¹⁵⁰ Němečtí bratři tak následovali osud většiny sudetských Němců, byť jejich odchod byl jednodušší, neboť měli před sebou určitou jistotu i perspektivu v podobě kláštera. Odsun německých kanovníků se dotkl i farnosti Mariánské Lázně, kde došlo k vystřídání farářů. Po Němci Adolfovi Pöllerovi (1931-1945) přišel Čech Ludvík Bláha (1945-1951). Celospolečenské změny měl vliv i na mše, které od této doby byly slouženy výhradně v latinském a českém jazyce.

Velký zlom pro farnost Mariánské Lázně způsobila „akce K“, v rámci které byly v padesátých letech rušeny všechny mužské řády vč. premonstrátského. Opat Tyl byl internován v komunistických internačních táborech, rozsáhlý majetek kláštera byl konfiskován a z kláštera Teplá se stala kasárna.¹⁵¹ Po zatčení opata Tyla v roce 1950 žádný z pěti kanovníků kláštera nemohl vykonávat kněžskou službu a vážně hrozil zánik celé tepelské kanonie. Opat Tyl však přidělil právo přijímat novice každému příslušníkovi tepelské kanonie, který složil slavné sliby. Stalo se tak, ať už záměrně či nezáměrně, v souladu s rozhodnutím papeže Pia XII., který z obavy náboženský i řeholní život ve „východním bloku“ vydal dispens ke kodexu církevního práva. Novicové byli do řádu přijímáni tajně na děkanství¹⁵² v Mariánských Lázních. Mariánské Lázně tak sehrály velmi důležitou roli v zachování řádu tepelských premonstrátů.¹⁵³ V dobách pronásledování se počty tepelských premonstrátů rozrůstaly, což velmi kontrastuje se současností, kdy tepelská kanonie stagnuje a už mnoho let do ní nevstoupil žádný novic.¹⁵⁴

Farnost Mariánské Lázně po rozpuštění premonstrátského řádu spadla pod přímou gesci pražského arcibiskupství, které rozhodovalo o obsazování postu mariánskolázeňského faráře a zároveň i děkana. Plzeňské biskupství v té době ještě

¹⁵⁰ DOLEŽALOVÁ, M (ed.). *Církev za totality – lidé a místa. Sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Josefa Tyla*. Praha: ÚSTR, 2016, s. 21.

¹⁵¹ Klášter a jeho historie. *Klášter Teplá*. [online]. Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

¹⁵² 8. srpna 1908 vzniklo děkanství Mariánské Lázně. Veškeré materiály k děkanství v Mariánských Lázních jsou uloženy v SOA v Chebu, bohužel zatím nejsou zpracované a tudíž nepřístupné ke studiu.

¹⁵³ DOLEŽALOVÁ, M (ed.). *Církev za totality – lidé a místa*, s. 24, 25.

¹⁵⁴ Posledním novicem by měl být Benedikt Milan Košlab, který přišel do farnosti Úšovice (část Mariánských Lázní) už coby vysvěcený kněz a v průběhu času vstoupil do premonstrátského řádu. Bohužel se tuto informaci nepodařilo ověřit. Tepelský klášter ani na několik e-mailů nereagoval. Našla jsem zmínku, že Košlab je od roku 2010 správcem farnosti v Konstantinových Lázních, do níž přišel

neexistovalo, bylo založeno až v roce 1993, prvním biskupem se stal František Radkovský a diecézním patronem blahoslavený Hroznata. Pro věřící v Mariánských Lázních byla přímá správa pražského arcibiskupství velmi přínosná obzvláště po nástupu kardinála Františka Tomáška. V kronice jsou zachyceny fotografie z pravidelných návštěv kardinála Tomáška v Mariánských Lázních u příležitosti biřmování.¹⁵⁵ V nelehkém období komunistických represí představovaly tyto návštěvy pro věřící velkou vzpruhu. Arcibiskup jezdil do Mariánských Lázní biřmovat i v hluboké minulosti, např. mezi 3. a 4. říjnem 1874 arcibiskup Bedřich Schwarzenberg biřmoval věřící z širokého okolí,¹⁵⁶ nikdy však návštěvy arcibiskupa neměly tak silný politický podtext jako v dobách komunistického režimu. Tomáškovi se, v době, kdy byl ještě apoštolským administrátorem pražské arcidiecéze, podařilo 6. srpna 1969 dosadit na post faráře a zároveň i děkana v Mariánských Lázních bývalého opata tepelského kláštera Heřmana Josefa Tyla. Je až neuvěřitelné, že v počátcích normalizace byl post mariánskolázeňského faráře obsazen člověkem s takovou minulostí.

Mariánskolázeňská farnost se vrátila pod přímou oficiální správu tepelských premonstrátů až 1. února 1990.¹⁵⁷ Tato událost měla za následek značné personální změny v mariánskolázeňské farnosti. Premonstrátům byl také částečně navrácen majetek zabavený po roce 1948, jehož součástí byl i dům U Zlaté koule v Nehrově ulici č. 26, kde dnes sídlí farní úřad Mariánské Lázně.

V období od 12. března 2020 do 11. května 2020 byl kostel Nanebevzetí Panny Marie zcela uzavřen. Z důvodu vyhlášení nouzového stavu zapříčiněné pandemií koronaviru SARS-CoV-2 bylo vládním nařízením zakázáno shromažďování více než dvou osob, a proto se poprvé od vzniku kostela sloužily bohoslužby bez přítomnosti lidu. Jednalo se o zcela bezprecedentní situaci, která neměla v moderních dějinách obdoby. Křesťané na takovou situaci nebyli připraveni. Neexistuje žádná domácí liturgie, která by je mohla vést, a farnosti proto hledaly různé způsoby, jak si s touto situací poradit. Napomohly moderní technologie a většina farností svou činnost věřícím

---

z kláštera v Teplé. Znamená to tedy, že do řádu vstoupil někdy před rokem 2010. (KALISTA J. Střípky z historie (25). *Zpravodaj od pramene obce Konstantinovy Lázně*. Konstantinovy Lázně, 2012, 13(7), s. 7).

¹⁵⁵ Např. *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 155.

¹⁵⁶ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 40.

¹⁵⁷ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 160.

zprostředkovávala skrze internet. Mariánskolázeňská farnost streamovala mše na internet, lidé mohli mše sledovat online na webových stránkách farnosti anebo ze záznamu na kanálu Youtube. Farnost také byla mnohem aktivnější na svých webových stránkách a sociálních sítích, kde věřící informovala o aktualitách, změnách a zároveň nahrávala videa i texty k zamyšlení.

6.4 Kazatelská činnost

Tepelský klášter již od svého vzniku zajišťoval duchovní správu pro všechny vesnice, které klášteru přináležely. Mezi tyto činnosti patřilo např. udělování svátostí, katecheze nebo kazatelská činnost. Ve farní kronice se o samostatné kazatelské činnosti píše až v souvislosti s pořízením nové kazatelny při rozšiřování kaple v roce 1834. Prvního kazatele jmenoval v květnu roku 1835 opat Koppmann a stal se jím konventuál tepelského kláštera Chrysostomus Rudrich. Samostatný post kazatele byl pro Mariánské Lázně určen pouze po dobu trvání lázeňské sezóny.¹⁵⁸ Rudrich svůj post opustil velice záhy, neboť byl jmenován profesorem dogmatiky. Byl nahrazen Gregoriem Höggem, kostelníkem klášterního kostela a správcem klášterních sklepů v Teplé. Původně měl Högg kázat v Mariánských Lázních pouze v sezóně 1836, ale nakonec byl kazatelem až do roku 1849 a 2. srpna 1843 se stal prvním farářem nově vzniklé mariánskolázeňské farnosti.¹⁵⁹

V dalších částech se kroniky o kazatelích pro Mariánské Lázně zmiňují jen velmi sporadicky. Z útržků v kronikách lze vytušit, že mariánskolázeňský farář většinou obstarával i kázání. Pokud z nějakého důvodu nemohl (např. nemoc), zastoupila faráře opatem pověřená osoba, většinou z tepelského kláštera. Výjimku v tomto zavedeném řádu tvořily slavnostní události, při kterých kázali vybraní hosté z církevních řad.¹⁶⁰ Obdobný systém je praktikován i dnes, přestože došlo ke změně ritu bohoslužeb. Kázání se také v průběhu času stala určitým odrazem společenských i politických událostí. V rámci kázání dochází k prezentování osobních názorů kněze, příp. postojů církve, či samotné hlavy církve papeže. Mohlo by se zdát, že se jedná o zcela nepatřičnou situaci,

¹⁵⁸ FELBINGER. *Kronika Mariánských Lázní*, s. 54.

¹⁵⁹ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 13-15.

¹⁶⁰ Např. *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 33-34.

neboť církev je apolitická. Církev je však také tvořená konkrétními lidmi mající konkrétní názor a zastávající konkrétní postoje. Je tedy jen přirozené, že se pak tyto postoje či názory objevují třeba právě při kázání.

6.5 Bohoslužby

Až do druhého vatikánského koncilu byly mše slouženy podle tridentského ritu kodifikovaného papežem Piem V. v bule *Quo Primum* ze dne 15. července 1570.¹⁶¹ Sloužilo se tzv. zády k lidu, jazykem bohoslužeb byla latina, kázání probíhala s ohledem na převážně německé obyvatelstvo v němčině.

První zmínky o počtu pravidelných bohoslužeb jsou zaznamenány ve Felbingerově kronice. Z pověření opata Koppmana byly od roku 1835 v Mariánských Lázních slouženy v lázeňské sezóně dvě nedělní mše svaté – v osm a v deset hodin. Duchovní službu zajišťovali dva kanovníci kláštera Teplá. Mimo lázeňskou sezónu se v neděli konala pravděpodobně pouze jedna mše,¹⁶² což pro potřeby obyvatel Mariánských Lázní byl zcela dostačující počet.

V průběhu času ani dvě bohoslužby nestačily, přestože se zvětšovala kapacita sakrálních prostor v Mariánských Lázních. Zcela jistě k tomu přispěla i lepší informovanost návštěvníků Mariánských Lázní. Od roku 1869 se začaly informace o bohoslužbách objevovat i v mariánskolázeňských seznamech hostů – Kurlistech, např. v roce 1969 Kurlisty uváděly, že se ve svátky a o nedělích konaly celkem tři dopolední bohoslužby v sedm, v osm a v deset hodin. Pouze u poslední dopolední bohoslužby bylo explicitně uvedeno, že je s kázáním *Hochamt mit Predigt*, u ostatních se objevuje termín tichá mše *Stille Messe*. Ve všední dny se konaly bohoslužby dvě, s největší pravděpodobností také tiché.¹⁶³ *Stille Messe* je označení pro mši, při které kněz modlitby přednáší buď nahlas, nebo potichu. Lid v lavicích se potichu modlí, případně zpívá zbožné písně za doprovodu varhan. Při slavné mši *Hochamt* kněz část modliteb

¹⁶¹ PIUS V. *Quo Primum*. Řím, 15. 7. 1570. [online] [cit. 15. 10. 2019]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/QuoPrMissRom-text.pdf>.

¹⁶² FELBINGER, *Kronika města Mariánské Lázně*, s. 54.

¹⁶³ *Marienbader Kurliste*, 1869, s. 3-4.

zpívá a zároveň mu posluhuje jáhen nebo podjáhen.¹⁶⁴ Slavná mše byla podle Kurlistů vždy poslední dopolední nedělní mší.

Počet bohoslužeb pouze nerostl, ale byl zaznamenán i pokles např. v roce 1880, kdy byly slouženy pouze tři mše v neděli a jedna ve všední dny a v sobotu.¹⁶⁵ Návštěvnost Mariánských Lázní v poklesu počtu bohoslužeb v roce 1880 nehrála žádnou roli, protože počet návštěvníků byl oproti roku 1879 dokonce o 834 osob vyšší. Na vině mohly být zdravotní problémy faráře Justina Falba, který kvůli nemoci očí v roce 1880 rezignoval na svůj post faráře. Za předpokladu, že Falbův problém s očima byl dlouhodobějšího rázu, mohly být jeho zdravotní indispozici přizpůsobeny i počty nedělních bohoslužeb.

Kurlisty se neomezovaly pouze na informace o katolických bohoslužbách, ale obsahovaly také informace o bohoslužbách evangelických konajících se v evangelickém kostele na dnešním Mírovém náměstí a židovských obřadech v mariánskolázeňské synagoze, která stávala naproti dnešní budově pošty.¹⁶⁶ V roce 1902 byl v Mariánských Lázních postaven pravoslavný kostel sv. Vladimíra a od roku 1903 informovaly Kurlisty i o pravoslavných obřadech.¹⁶⁷ Pro lázeňské město byli důležití všichni návštěvníci bez ohledu na vyznání,¹⁶⁸ obzvláště byli-li finančně zajištěni. Už od konce 19. století lze o Mariánských Lázních mluvit jako o kosmopolitním městě. Občané Mariánských Lázní si byli velmi dobře vědomi, že bez lázeňských hostů budou i oni strádat a pohodlí lázeňských hostů byl přizpůsobován i běžný život obyvatel Mariánských Lázní. Tento přístup však změnil příchod 2. světové války.

30. září 1938 došlo k podepsání Mnichovské dohody, kdy se státy Německa, Itálie, Francie a Velké Británie dohodly na postoupení českého pohraničí Německu. Území Sudet zasahovalo i do Mariánských Lázní. Farní kronika reflektuje tuto dobu informací o obsazení Mariánských Lázní německým vojskem, k němuž došlo 3. října 1938 a o následné bohoslužbě, která proběhla 9. října 1938 jako poděkování za pokojné

¹⁶⁴ PODLAHA, A. *Katolická liturgika. Učební kniha pro střední školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1930, s. 89-90.

¹⁶⁵ *Marienbader Kurliste*, 1880, s. [5].

¹⁶⁶ *Marienbader Kurliste*, 1869, s. 4.

¹⁶⁷ *Marienbader Kurliste*, 1903, s. 7.

¹⁶⁸ Jedním z významných hostů Mariánských Lázní byl i perský šáh Muzaffarudín.

začlenění Sudet k Německu. Připojením k Německu se v Sudetech stala úředním jazykem němčina a začaly zde mimo jiné platit norimberské zákony a tím pádem se židovští hosté stali nevítanými návštěvníky. Nadřazenost němčiny se odrazila i na bohoslužbách v Mariánských Lázních, když došlo ke zrušení českých bohoslužeb a místo nich byly konány bohoslužby určené dětem.¹⁶⁹ Můžeme se pouze domnívat, jak moc tyto bohoslužby byly či nebyly tendenčně ovlivněné. Je třeba ještě podotknout, že českými a německými bohoslužbami se míní kázání v příslušném jazyce, případně se jedná o vybrané modlitby či evangelium. Oficiálním jazykem předkoncilních bohoslužeb byla latina. Až do konce války tak všechny bohoslužby byly slouženy v němčině a latině.

Poslední informace v Kurlistech o bohoslužbách pro věřící římskokatolického, evangelického, pravoslavného a židovského vyznání pochází z roku 1938. V té době se o víkendech a svátcích sloužilo dokonce šest katolických mší, z toho jedna byla s kázáním v českém jazyce a jedna s pouze kázáním. Jazyk se neuvádí, ale lze předpokládat, že se jedná o němčinu.¹⁷⁰ Od roku 1939 už Kurlisty neinformovaly o žádných mších, natož židovských obřadech. V souladu s politickou situací informace o mších nahradily informace o kancelářích a otevíracích dobách německých politických stran v čele s NSDAP.¹⁷¹ Od roku 1940 se Kurlisty omezily pouze na seznamy návštěvníků bez doplňujících informací.

V letech 1948-1989 bylo velmi obtížné získat jakékoli informace o bohoslužbách. V oficiálních periodikách se rozpisy bohoslužeb nevyskytovaly. Lidé si tyto informace předávali většinou ústně, příp. bylo možné termíny bohoslužeb najít uvnitř kostelů. Velmi důležitým zdrojem informací o dění v celé farnosti i blízkém okolí se staly ohlášky. Možná i z tohoto důvodu se termíny nedělených bohoslužeb měnily jen velmi zřídka. V roce 1972 byly v zimních měsících dle farní kroniky slouženy tři bohoslužby v neděli - v Mariánských byly v neděli obvykle slouženy tři mše svaté –

¹⁶⁹ *Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad*, s. 99.

¹⁷⁰ *Marienbader Kurliste*, 1938, s. 5-6.

¹⁷¹ *Marienbader Kurliste*, 1939, s. 5.

v osm hodin, této mše se většinou účastnili místní obyvatelé, v deset hodin, kam chodili návštěvníci a v devatenáct hodin, v zimě se čas večerní bohoslužby upravoval.¹⁷²

V současné době se v kostele slouží bohoslužby v pokoncilním ritu, obvykle v českém jazyce, ale každou sobotu je mše sloužená v latině. Mše se v Mariánských Lázních konají každé úterý a čtvrtek v deset hodin, ve středu, pátek a sobotu v půl šesté a v neděli se konají bohoslužby dvě – ve čtvrt na jedenáct a v půl šesté. Aktuálně je farářem Řehoř Pavel Urban O.Praem, který vystřídal v roce Filipa Lobkowicze O.Praem poté, co byl Filip Lobkowicz zvolen opatem kláštera v Teplé.

Po krátké období byl kostel každou druhou neděli v měsíci od patnácti hodin propůjčován řeckokatolíkům k bohoslužbám podle Sv. Jana Zlatoústého. Mariánské Lázně nemají svého řeckokatolického faráře, bohoslužby proto v té době zajišťovala řeckokatolická farnost v Plzni prostřednictvím tachovské farnosti. Bohoslužby sloužil farní vikář z Tachova Serhij Ilnytský.¹⁷³ V dnešní době se bohoslužby podle Sv. Jana Zlatoústého konají každou třetí neděli v měsíci na římskokatolické fáře v domě U zlaté koule,¹⁷⁴ kde byla pro tyto účely upravena místní kaple a posléze nově zasvěcena sv. Šarbelovi, blahoslavenému Hroznatovi a blahoslavenému Karlovi. Tuto bohoslužbu slouží i mariánskolázeňský farář a tepelský premonstrát Řehoř Pavel Urban O.Praem, na jehož popud byla kaple přestavěna.¹⁷⁵ Netradiční výběr trojice světců je dána osobní preferencí faráře Řehoře Urbana, kterého ke každému ze světců pojí osobní pouto.¹⁷⁶

¹⁷² Tyto informace byly získány rozmlouvou s aktivním mariánskolázeňským křesťanem Martinem Baxou.

¹⁷³ Rozpis neaktuálních bohoslužeb je k dispozici online na neaktuálních webových stránkách: <http://www.reckokat.cz/exarchat/images/docs/bohosluzby16.pdf>

¹⁷⁴ Dům postavený klášterním lékařem a zakladatelem Mariánských Lázní Dr. Janem Josefem Nehrem.

¹⁷⁵ Rozpis bohoslužeb je k dispozici online: <https://www.farnostml.cz/udalosti/bozska-liturgie-svateho-jana-zlatousteho-2019-09-21/>

¹⁷⁶ O blahoslaveném Karlovi vydal farář Urban informativní leták.

7 ZÁVĚR

Kolem nejvýznamnější církevní stavby v Mariánských Lázních vznikl mikrosvět, na němž jsem zdokumentovala religiózní, společenský, ale i historický vývoj celé oblasti. Klášter Teplá se ukázal jako klíčový faktor pro rozvoj celé oblasti a zároveň byl iniciátorem výstavby všech církevních objektů. Poukázala jsem na to, že jejich rozhodnutí, zda církevní objekty nahradit či rozšířit, bylo zcela jistě ovlivněno rozrůstající se mariánskolázeňskou komunitou. Na křivce návštěvnosti Mariánských Lázní je uvedené tvrzení dobře patrné.

Ačkoli byli tepelští premonstráti velmi bohatým řádem, i oni byli podřízeni světským pravidlům, což se projevilo při schvalování plánů kostela, neboť nedostali povolení ke stavbě kostela od přednosta stavebního úřadu Pietra Nobile. Zde se přede mnou otevřela otázka, zda a nakolik ovlivnil Nobileho rozhodování kancléř Metternich. Na tuto otázku se mi bohužel nepodařilo zcela jistě odpovědět, ale vzhledem k úzkým vztahům panujícím mezi kancléřem Metternichem i Pietrem Nobilem, nelze Metternichův vliv ani zcela vyloučit. Stavbu kostela s původními plány se nakonec podařilo prosadit za pomoci arcivévody Štěpána, tedy člověka majícího větší vliv než Nobile i než kancléř Metternich.

Dále jsem se zabývala komparací dvou vrcholných společenských událostí. První se týkala slavnostního zahájení stavby kostela a druhá konsekrace kostela. Zjistila jsem, že každá z nich měla trochu jiné zaměření. Zahájení stavby byla událostí spíše světského charakteru a tomu odpovídal i výběr hostí a doprovodných akcí. Konsekrace kostela byla na druhou stranu zcela duchovně zaměřenou událostí s minimem světských akcí. Při zkoumání problematiky kolem slavnostního zahájení stavby, jsem narazila na největší diferenci mezi oběma pramennými zdroji, což mne přivedlo na otázku, který ze zdrojů lze považovat za lépe informovaný. Nakonec jsem dospěla k názoru, že relevantnějším zdrojem je farní kronika, protože Erasmus Biersbach už v té době pobýval coby kaplan v Mariánských Lázních a ze své pozice byl zcela jistě lépe zpraven o událostech než Nepomuk Felbinger, který se všech dějů účastnil jen jako externí pozorovatel.

Zabývala jsem se také otázkou, proč byli ke stavbě kostela přizváni konkrétní umělci či řemeslníci a zda mezi nimi byla nějaká spojitost.. Dospěla jsem k závěru, že výběr nebyl v žádném případě proveden náhodně. Vždy se jednalo o umělce a řemeslníky, o nichž byl opat Heinel přesvědčen, že jsou těmi nejlepšími ve svém oboru, a na něž obdržel dobré doporučující reference. Johann Gottfried Guttensohn dokázal i přes viditelnou inspiraci italskými baptisterii vytvořit svébytnou stavbu zapadající do celkového kontextu lázeňského místa a tvořící dominantu Mariánských Lázní. Reference o Guttensohnovi získal opat Heinel od přítele Jakuba Beera, velmistra řádu křížovníků s červenou hvězdou. Stavitel Thurner byl vybrán na základě kladných zkušeností kláštera v Teplé plynoucí z předchozí spolupráce. Dokázala jsem spojitost mezi dalšími osobnostmi Hermannem Bergmanem, architektem, který dokončoval detailní stavební plány po Guttensohnovi, výrobcem části interiéru Josefem Krannerem i sochařem Josefem Maxem. Kranner u Guttensohna studoval gotiku, Guttensohn s Maxem společně realizovali hrobky v Praze, Max se přátelil s Krannerem a společně vytvořili několik náhrobků.

Podarilo se mi zcela jistě vyloučit Švandrlíkovo tvrzení, že oltářní obraz Josepha Hempela Nanebevzetí Panny Marie je kopií Tiziánovy Assumpty. Švandrlík nepřesně citoval informaci z farní kroniky, kde v poznámce bylo uvedeno, že se možná jedná o kopii Tizianova obrazu. Nepřesné citování je jednou z velkých slabín veškeré Švandrlíkovy práce. Oba obrazy jsem krátce porovnála a došla k závěru, že si ani vzdáleně neodpovídají.

Při výzkumu proměn a renovací kostela jsem zjistila, že některé změny byly ovlivněny historickými událostmi např. roztavení zvonů a kompletní výměna střešní krytiny kvůli vojenským účelům anebo vznik provizorního obětního stolu vyrobeného z mřížky kvůli změnám v liturgii po druhém vatikánském kongresu. Dále jsem zmapovala významné renovace na konci 19. století a po celé 20. století. První větší renovaci nechal provést farář Stanislav Škarda, vč. velmi diskutabilního zásahu na oltářním obraze, když nechal část obrazu přemalovat malířem Johannem Herzogem. Bohužel bez další odborné analýzy obrazu nebylo možné zjistit, co přesně bylo na obraze změněno. Další velmi důležitá rekonstrukce kostela proběhla v 70. letech za faráře a bývalého opata tepelského kláštera Josefa Heřmana Tyla, kdy byla opravena

fasáda a v interiéru se dočkaly obnovy sochy i zlacené prvky. Poslední velká renovace proběhla na počátku 80. let a v této době vznikla i dnešní podoba presbytáře. Autor Luděk Tichý dokázal navrhnout moderní a k okolnímu prostředí harmonicky ladící řešení.

V poslední části své práce jsem zkoumala duchovní službu, kterou pro Mariánské Lázně zajišťoval klášter Teplá a vliv kláštera na farnost. Zjistila jsem, že dění ve farnosti mezi světovými válkami bylo velmi činné, v rámci farnosti vznikaly spolky, farníci chodili na přednášky, exercicie, jezdili na poutě. Z dnešního pohledu byla náplň činnosti farnosti až nečekaně rozmanitá. Po roce 1945 byla farnost silně ovlivněna změnou státního zřízení, po němž došlo k pronásledování církví, a rozpuštění premonstrátského řádu. Poprvé od vzniku farnosti a potažmo i obce Mariánské Lázně tak o farnosti nerozhodovali premonstráti, ale správa farnosti spadla přímo pod gesci pražského arcibiskupství. Zjistila jsem, že tato událost měla i velmi pozitivní dopad na mariánskolázeňské farníky. V dobách perzekucí představovaly návštěvy kardinála Františka Tomáška pro farníky značné povzbuzení.

Duchovní služba faráře zahrnuje různé úkony. Protože se mi v ani v jediném z pramenných zdrojů nezdařilo najít komplexnější informace o duchovních službách pro jednotlivce, zaměřila jsem na služby určené farníkům jako celku, na nichž lze také ukázat religiózní život ve farnosti. Zpracovala jsem téma kazatelské činnosti a zaměřila se na bohoslužby. Návštěvnost Mariánských Lázní i počty věřících ovlivňovaly počty bohoslužeb. Na jazyce, ve kterém byly bohoslužby slouženy, jsem zdokumentovala proměny ve společnosti. Na informacích zveřejňovaných v Kurlistech jsem ukázala, že o Mariánských Lázních lze až do druhé světové války mluvit jako o kosmopolitním městu.

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

8.1 Pramenné zdroje

FELBINGER, Johann Nepomuk. *Kronika Mariánských Lázní 1786-1855 = Chronik des Kurortes Marienbad 1786-1855*. 1. vyd., Mariánské Lázně: Městské muzeum Mariánské Lázně, 2008. ISBN 978-80-903775-1-6.

Festgesang des kanonischen Prämonstratenserstift Tepl. In. *Memorabilien=Zeit=Gedenkbuch Chronik der Pfarr Comune zu Stift Tepl angefangen in Jahre 1836*. 2. sv., s. 82. [online] [cit. 11. 10. 2019]. Dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30360614/soap-kv_00701_fara-klaster-tepla-1836-1860_1550?x=-505&y=32&w=2011&h=731

Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach. Mariánské Lázně, 1859–2013. Uloženo na farním úřadě Mariánské Lázně.

Chronik des k. k. Gendarmeriepostens Marienbad. Památník četnické stanice Mar. Lázně. 1855-1948. [online] [cit. 02. 02. 2020] Dostupné online: http://portafontium.cz/iipimage/30260320/soap-ch_00985_cetnicka-stanice-marianske-lazne-1855-1948_0010

Marienbader Kurliste. Stadtgemeinde Marienbad, 1940. [online] [cit. 18. 03. 2020] Dostupné z: <http://portafontium.cz/iipimage/30280196?x=-504&y=31&w=1739&h=632>

Rückblick auf die böhmischen Bäder im Jahre 1843. *Beilage zur Allgemeinen Zeitung*. Augsburg, 1844 (4), 28-32. [online] [cit. 18. 02. 2020] Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=DNdDAAAACAAJ&pg=PA32-IA7&lpg=PA32-IA7&dq=1844+zeitung+marienbad+kirche&source=bl&ots=TJevUlmqEc&sig=ACfU3U0hE0-og-ZqpKrzTrNOhmkFhG9Ubg&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjAlc3Q_8TnAhXVnFwKHXvCD-4Q6AEwEHoECAgQAQ#v=onepage&q=1844%20zeitung%20marienbad%20kirche&f=false

PEŠINA V. Slawne polozenj základnjho kamene k farnjmu chrámu Páně w Mariánských lázních. In: *Memorabilien=Zeit=Gedenkbuch Chronik der Pfarf Comune zu Stift Tepl angefangen im Jahre 1836*. 2. sv., s. 82. [online] [cit. 15. 01. 2020]: http://portafontium.cz/iipimage/30360614/soap-kv_00701_fara-klaster-tepla-1836-1860_1570

Liber Memorabilium Parochiae Canonica Teplenaе inscipiens ab Institutione ejusdem ab Anno 1787. 1787-1835. [online] [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30360613/soap-kv_00701_fara-klaster-tepla-1787-1835_0010?x=-1033&y=5&w=3066&h=1115

8.2 Literatura

ADAM, A. Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj. 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-420-1.

BARTOŠ, Jaromír. *Mariánské Lázně dějiny města v obrazech*. 1. vyd., Mariánské Lázně: Město Mariánské Lázně, 2018. ISBN 978-80-270-3805.

BRANDL, B. *Abt Karl Reitenberger der Gründer Marienbads*. Mariánské Lázně: Theodor Hanika. 1930.

DOLEŽALOVÁ, Markéta. *Církev za totality – lidé a místa. Sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Josefa Tyla*. 1. vyd., Praha: ÚSTR, 2016. ISBN 978-80-87912-54-6.

HNOJIL, Adam. Josef Max. Sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách. 1. vyd. Praha: Eminent, 2008. ISBN 978-80902568-1-1.

HLEDÍKOVÁ Z. *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-911-9.

Historie varhanářů Guthů z Čisté. Plzeň: Okresní muzeum Plzeň, 1973.

HORÁČEK M. *Přesná renesance v české architektuře 19. století Dobová diskuse o slohu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. ISBN 978-80-244-2978-6.

KALISTA J. Střípky z historie (25). *Zpravodaj od pramene obce Konstantinovy Lázně*. Konstantinovy Lázně, 2012, 13(7), 5-7.

KUBÍN, Petr. Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis. 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-418-X.

PODLAHA, A. *Katolická liturgika. Učební kniha pro střední školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1930.

ŠVANDRLÍK, R. 150 let kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních. *Hamelika*. 1997, 21(8), s. 4 -15.

TOMŠÍ, LUKEŠ, TOMÍČEK, UHLÍŘ. *Historické varhany v Čechách*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-009-8.

VLČEK, V. Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech ve středoevropském kontextu, aneb Ochráníme vás před hněvem pracujícího lidu. *Securitas Imperii*. 2011, 19(2), s. 144-157.

VYBÍRAL, Jindřich. Johann Gottfried Guttonsohn: Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mariánských Lázních. "Pravý církevní styl" pro lázeňské město. In: *Chvála ciceronství - Umělecká díla mezi pohádkou a vědou*. Brno: Barrister & Principal, 2011, 193 - 203. ISBN 97-880-874-742-66.

8.3 Internetové zdroje

FANTONI Antonella. Titian's 'Assunta' in the Frari, a revolutionary manifesto. BestVeniceGuides.it. [online] [cit. 13. 04. 2020]. Dostupné z: <http://bestveniceguides.it/en/2017/04/14/titians-assunta-in-the-frari-a-revolutionary-manifesto/>

Hermann Herzog. *Artmuseum.cz* [online] [cit. 21. 02. 2019]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1051

Kostel Panny Marie Nanebevzaté Mar. Lázně. *BOLID-M*. [online] [cit. 16. 03. 2020]. Dostupné z: <https://bolid-m.cz/web/www.nsf/0/A7D566F854388BC9C1257134002F5DBD?OpenDocument>

Přehled bohoslužeb v Apoštolském exarchátě. *Exarchát*. [online] [cit. 09. 02. 2020]. <http://www.reckokat.cz/exarchat/images/docs/bohosluzby16.pdf>

Zámek-Kynžvart. *NPÚ*. [online] [cit. 29. 11. 2019]. Dostupné z: <http://previous.npu.cz/sights/zamek-kynzvart/>

PIUS V. *Quo Primum*. Řím, 15. 7. 1570. [online] [cit. 15. 10. 2019]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/QuoPrMissRom-text.pdf>

Přehled tepelských opatů. *Klášter premonstrátů Teplá: národní kulturní památka*. [online] Nedatováno. [cit. 03. 12. 2019]. Dostupné z: <http://klastertepla.cz/klaster/prehled-tepelskych-opatu.html>

Římskokatolický děkanský kostel. *Hamelika: historie Mariánských Lázní a okolí*. [online]. Nedatováno. [cit. 15. 11. 2019]. Dostupné z: https://www.hamelika.cz/?cz_rimskokatolicky-dekansky-kostel,127

Seznam opatů kláštera Teplá. *Hamelika: historie Mariánských Lázní a okolí*. [online]. Nedatováno. [cit. 03. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.hamelika.cz/?cz_seznam-opatu-klastera-tepla,112

Východní liturgie. *Římskokatolická farnost Mariánské Lázně*. [online]. [cit. 02. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.farnostml.cz/bohosluzby/vychodni-liturgie/>

Zámek Hammerhof (s hospodářským dvorem). *NPÚ: Památkový katalog* [online]. [cit. 15. 11. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/zamek-hammerhof-s-hospodarskym-dvorem-17950512>

9 RESUMÉ

The aim of my work is to present the history of the Church of the Assumption of the Virgin Mary, which is a protected cultural monument in the spa town Mariánské Lázně. The church was built between 1844–1848 by the architect Johann Gottfried Guttonsohn and all the works were carried out by the best artists and craftsmen of the 19th century chosen by the abbot of the Teplá Monastery and founder of the church Marian Heisl. In my work I draw on primary sources and I want to depict the history of the church in the historical context of the religious life in the region.

10 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Tepelští opaté

1. Jan I. (1197-1233)
2. Bernard (1233-1242)
3. Gerard (1242-1247)
4. Benedikt (1247-1259)
5. Oldřich (1259-1267)
6. Hugo (1267-1295)
7. Ivo (1295-1303)
8. Berthold (1303-1313)
9. Vyšemír (1314-1324)
10. Petr I. (1324-1339)
11. Beneda (1339-1358)
12. Ering (1358-1368)
13. Heřman (1368-1381)
14. Liphard (1382-1384)
15. Bohuš z Otěšic (1384-1411)
16. Racek z Rýzmburka (1411-1444)
17. Jan II. Čeněk (1444-1449)
18. Václav (1449-1454)
19. Jan III. Buně (1454)
20. Albert (1454-1457)
21. Zikmund Hausman (1458-1506)
22. Jan IV. Fröstl (1507-1509)
23. Petr II. (1509-1526)
24. Antonín (1526-1535)
25. Jan V. Kurz (1535-1559)
26. Jan VI. Mauskönig (Myšín) (1559-1585)
27. Matias Gehel (1585-1596)
28. Matias II. Zimmerhackel (1596-1599)
29. Ondřej Ebersbach (1599-1629)
30. Jan VII. Pecher (1629-1647)
31. Friedrich Füssl (1648-1654)
32. Ambrož Trötscher (1654-1658)
33. Rajmund I. Wilfert (1658-1670)
34. Friedrich II. Uhl (1670-1682)

35. Řehoř Neidhart (1682-1688)
36. Rajmund II. Wilfert (1688-1724)
37. Rajmund III. Šimanovský (1724-1741)
38. Jeroným Ambros (1741-1767)
39. Heřman Hrabě Trautmannsdorf (1767-1789)
Ambrosius Schmidt (1790-1791)
40. Rajmund IV. Hübl (1791-1801)
41. Chrysostom Pfrogner (1801-1812)
42. Karel Reitenberger (1812-1827)
43. Adolf Koppmann (1828-1835)
44. Melchior Mahr (1836-1842)
45. Marian Heintl (1843-1867)
46. Maximilián Liebsch (1867-1880)
47. Bruno Baierl (1880-1887)
48. Alfred Clemenso (1887-1900)
49. Gilbert Helmer (1900-1944)
50. Petr Möhler (1944-1946)
51. Heřman Josef Tyl (1946-1992)
Hugo Pitel, administrátor (1992-1993)
Filip Lobkowicz, administrátor (1993)
52. Jan Křtitel Franze, opat (1993)
Tadeáš Řehák, administrátor (1993-1995)
Evermod Šidlovský, administrátor (1995-1997)
Augustin Kováčik, administrátor (1998-2011)
53. Filip Lobkowicz, opat od roku 2011

Přehled tepelských opatů. *Klášter premonstrátů Teplá: národní kulturní památka*. [online] Nedatováno. [cit. 03. 12. 2019]. Dostupné z: <http://klastertepla.cz/klaster/prehled-tepelskych-opatu.html>

Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach. Marienbad, 1859–2013.

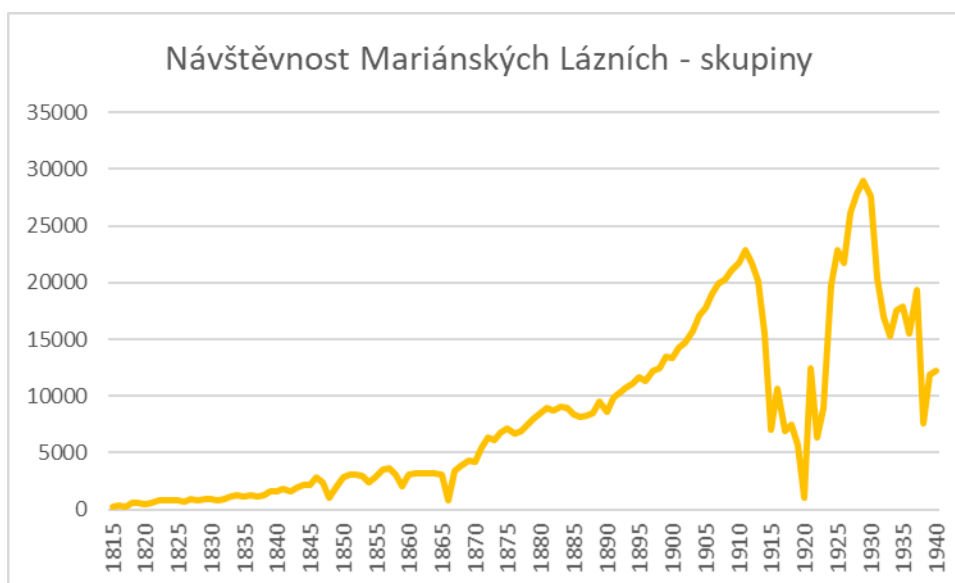
Příloha č. 2 - Mariánskolázeňští faráři

1. Gregorius Högg (1843-1849)
2. Christian Würl (1849-1856)
Erasmus Biersbach , prozatímní administrátor (1856-1858)
3. Erasmus Biersbach (1858-1865)
4. Justin Falb (1865-1880)
5. Stanislav Škarda (1880-1891)
Hermann Dobrý, prozatímní administrátor (1891-1982)
6. Marian Herold (1892-1905)
Andreas David, prozatímním administrátorem (1905)
7. Josef Čížek (1905-1927)
8. Hermann Dobrý (1927-1931)
9. Adolf Pöller (1931-1945)
10. Ludvík Bláha O.Praem. (1945-1951)
11. Hroznata Sequens O.Praem. (1951-1954)
12. Benedikt Antonín Šmelc O.Praem. (1954-1957)
13. Jaroslav Jarma (1957-1962)
14. Rostislav Zelený (1962-1969)
15. Heřman Josef Tyl O.Praem. (1969-1974), bývalý opat tepelského kláštera
16. Jan Berg, O.Praem. (1974-1986)
17. Jiří Slabý (1986-1990)
18. Ludolf Josef Kazda O.Praem. (1990-1992)
19. Filip Zdeněk Lobkowicz O.Praem. (1992-1995)
20. Ludolf Josef Kazda O.Praem. (1995)
Společná duchovní správa kněží, moderátor Ludolf Josef Kazda
O.Praem (1995-1997)
21. Ludolf Josef Kazda O.Praem (1997-1998)
22. Reginald Pavel Větrovec O.Praem (1999-2000)
23. Pavel Baxant O.Praem (2000-2003)
24. Filip Zdeněk Lobkowicz O.Praem (2003-2012), nynější opat tepelského
kláštera
25. Řehoř Pavel Urban O.Praem, farář od roku 2012

Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach. Marienbad, 1859–2013.

Příloha č. 3 - Vývoj návštěvnosti Mariánských Lázní v letech 1815-1940

Poznámka: Kurlisty nezaznamenávaly osoby, kteří do Mariánských Lázní přijeli na kratší než 8 denní pobyt. Reálně tedy bylo návštěvníků mnohem více.

Marienbader Kurliste. Stadtgemeinde Marienbad, 1940.

Příloha č. 4 - Obrazové přílohy

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH:

1. Nejstarší hrázděná kaple
2. Mariánské Lázně v roce 1839
3. Kostel Nanebevzetí Panny Marie kolem roku 1870
4. Kopule kostela
5. Tympanon Josefa Maxe
6. Obraz sv. Norberta Gustava Kratzmanna
7. Oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie barona von Hempela
8. Tizian Assumpta
9. Snímání zvonů v roce 1918
10. Snímání zvonů v roce 1942
11. Černá Madona Čenstochovská
12. Varhany z roku 1909
13. Pohled na dnešní řešení presbytáře
14. Fotografie kostela ze 14. února 2003
15. Obětní stůl vyrobený z mřížky
16. Obětní stůl vyrobený z mřížky - detail
17. Kazatelna Hermana Bergmanna

1. Nejstarší hrázděná kaple

ANONYM: Mariánské Lázně 1814. *Antik Mašek, aukční síň Karlovy Vary založená 1996. [online] [cit. 21. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.antikmasek.cz/aukce/74/15830-anonym-marianske-lazne-1814.html>*

2. Mariánské Lázně v roce 1839

Obrázek 2: mapa Mariánských Lázní v roce 1839, kostel zakreslen přímo nad nápisem Karolinenbrunnen

Městský úřad Mariánské Lázně, odbor investic a dotací, Ruská 155, Mariánské Lázně

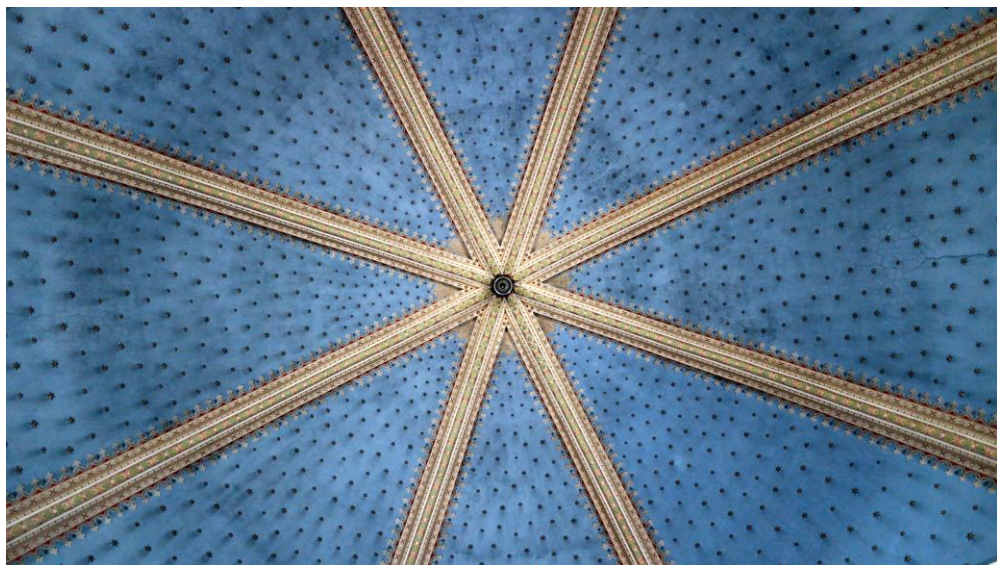
3. Kostel Nanebevzetí Panny Marie kolem roku 1870

Obrázek 3: Kostel Nanebevzetí Panny Marie kolem roku 1870 vč. okolní zástavby. Kostel v té době převyšoval celou okolní zástavbu. Z fotografie je i dobře patrná parková úprava Václava Skalníka.

4. Kopule kostela

Obrázek 4: Detail kopule kostela

Foto: Martin Baxa

5. Tympanon Josefa Maxe

Obrázek 5: Panna Maria Královna, tympanon nad hlavním vchodem, ukázka práce Josefa Maxe

6. Obraz sv. Norberta Gustava Kratzmanna

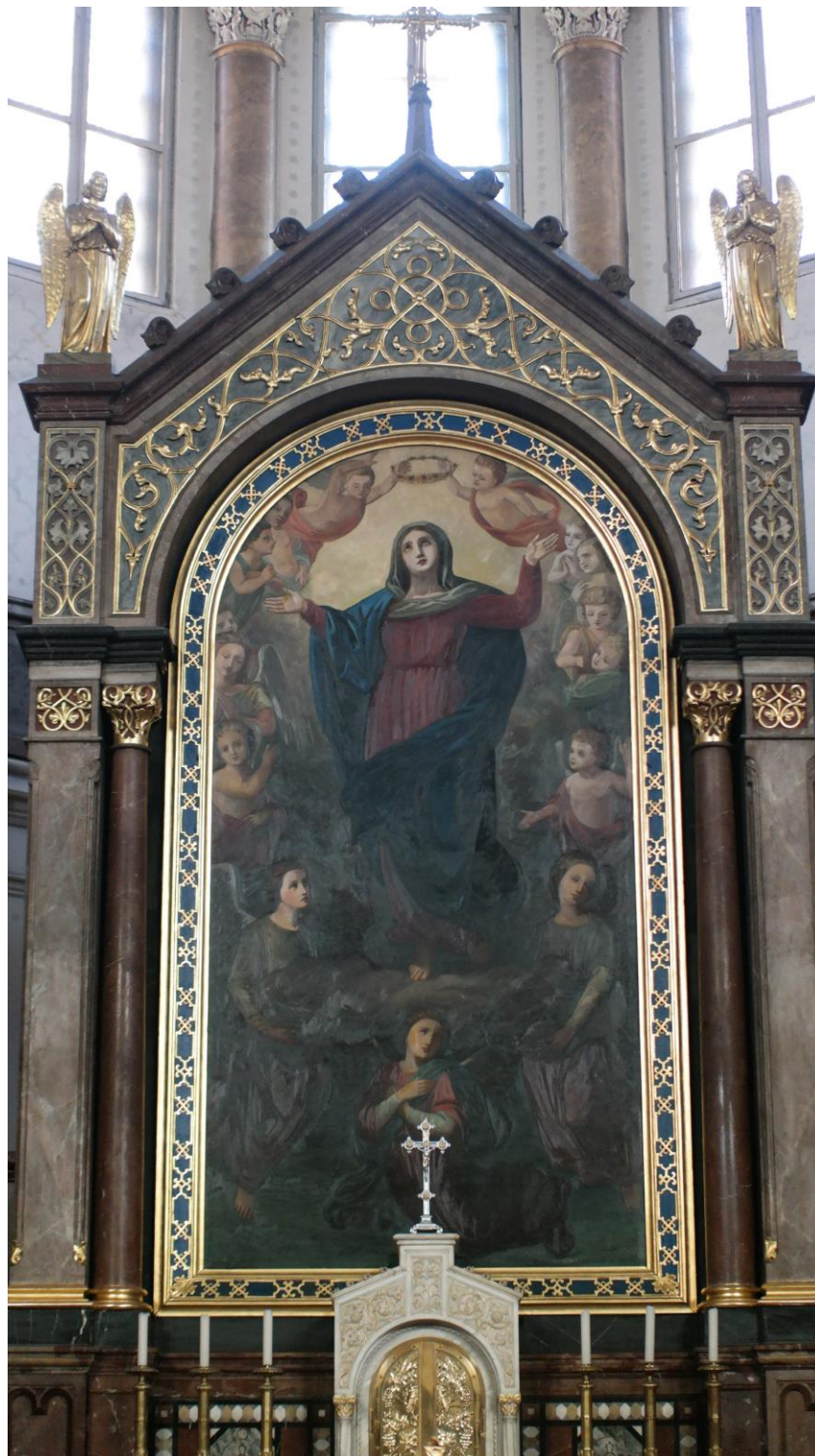

Obrázek 6: Marian Heintl (vpravo) vyobrazen jako zakladatel kostela Nanebevzetí Panny Marie, vlevo zachycen blahoslavený Hroznata držící v ruce věže kostela v klášteře Teplá

Foto: Martin Baxa

7. Oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie barona von Hempela

Obrázek 7: Hempelova práce se značně odlišuje od práce Tizianovy. Lze říci, že se v žádném případě nejedná o inspiraci.

Foto: Martin Baxa

8. Tizian Assumpta

Obrázek 8 Tizianova Assumpta byla vložena pro srovnání. Jak je patrné, celková kompozice obrazu, barevná škála i styl malby je Hempelově obrazu značně vzdálený

FANTONI Antonella. Titian's 'Assunta' in the Frari, a revolutionary manifesto. *Best Venice Guides.it*. [online] [cit. 13. 04. 2020]. Dostupné z: <http://bestveniceguides.it/en/2017/04/14/titians-assunta-in-the-frari-a-revolutionary-manifesto/>

9. Snímání zvonů v roce 1918

Obrázek 9 Fotografie pořízená před kostelem po sejmutí zvonů, které byly poté roztaveny pro vojenské účely.

Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach. Mariánské Lázně, 1859–2013. (Fotografie je volně vložena mezi str. 82-83).

10. Snímání zvonů v roce 1942

Obrázek 10 Prostřední zvon je dílem zvonáře di Vally z Chebu vyrobený v době, kdy se stavěl kostel. Zvony byly sejmuty mezi 21. – 22. březnem 1942.

Gedenkbuch der Pfarren Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach. Mariánské Lázně, 1859–2013. s. 109.

11. Černá Madona Čenstochovská

Obrázek 11 Černá Madona Čenstochovská, dar Sigismunda Dobieszewski.

12. Varhany z roku 1909

Obrázek 12 Skříň varhan navrhl architekt Josef Schaffer, varhany vyrobil Kryštof Müller z Úšovic

Obrázek 12b – detail manuálu a rejstříků

Foto: Martin Baxa

13. Pohled na dnešní řešení presbytáře

Obrázek 13 Vyvýšené podium, ambon, sedes (nijak se neodlišuje od sedadel určených ministrantům) vlevo kazatelna Hermanna Bergmanna.

Obrázek 13b Detail obětního stolu vyrobený na návrh Luďka Tichého, vpravo sedes. V ornamentální výzdobě je ukryto písmeno M odkazující na Pannu Marii.

14. Fotografie kostela ze 14. února 2003

Obrázek 14 Na fotografii z roku 2003 je jasně patrné, že opravy minimálně dvou stran kostela nejsou ještě dokončeny.

Foto: Martin Baxa

15. Obětní stůl vyrobený z mřížky

Obrázek 15 Provizorní obětní stůl vyrobený z mřížky, pohled na presbytář kolem roku 1970.

Gedenkbuch der Pfarrer Marienbad angefangen im Jahre 1839 von dem dritten Pfarrer Erasmus Biersbach. Mariánské Lázně, 1859–2013. s. 141.

16. Obětní stůl vyrobený z mřížky - detail

Obrázek 16 Detail obětního stolu. Hlavním celebrantem je František Radkovský, pozdější první biskup nově vzniklého plzeňského biskupství, jedním z koncelebrantů je i mariánskolázeňský farář a děkan Jan Berg (úplně vpravo). Pout' 17. srpna 1980.

Foto: Václav Rázek, soukromý archiv Kryštof Větrovský

17. Kazatelna Hermana Bergmanna

Obrázek 17 Kazatelna realizovaná dle návrhu architekta Hermana Bergmanna, vzadu Křížová cesta Josefa Mathausera - XIV. zastavení Uložení do hrobu, v lunetách jsou zobrazení apoštolové, zde konkrétně sv. Petr.

Foto: Martin Baxa